

41926

చేనేత వస్త్రాలను కొనండి

చేమగ్గాల అయితాళాలే గ్రామీణ స్వచ్ఛలలోని
సంగీతము;

చేనేత పరిశ్రమను ప్రోత్సహించి, అమ్మోపలక్షల
ప్రజలకు నిలిచి ఉండండి

మన హైదరాబాదు

“కేంద్ర చేనేత సహకార సంఘము”

తెన్నంపల్లి ధరలలో

అంది మై: మన్నిత: కానుకలకు, రిటూలకు, లిత్తోమయోగిలది
మకువరించు వచ్చాలను తమిరుచేస్తున్నది

ఒకసారి మా విక్రయశాలలను సందర్శించండి

నారాయణగూడి * సుల్తాన్ బజార్ * మహంకాళిసిఫి, (సికింద్రాబాదు)

విషయ సూచిక

౧. ఆశీస్సులు, సమీక్షలు.
౨. సంపాదకీయము
౩. నమాజనుండరి-(కవిత) శ్రీవాసమామలై వరదాచార్యులు
౪. మహారాష్ట్ర సాహిత్య ప్రారంభయుగము-శ్రీ ఆర్. యం. జోషి. M. A.
౫. తెలంగాణా జానపద సాహిత్య సంపద-శ్రీ డి. రామరాజు M. A.
౬. అగ్నిష్వతం-(కథానిక) శ్రీ అమరేంద్రు
౭. తెలుగు మాటల అర్థకల్పలు-శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీ సంజనం M. A.
౮. రంగం, సంగం, సంఘం-(కవిత) శ్రీ భాగి.
౯. కన్నడ సాహిత్య ప్రారంభయుగము-శ్రీ హెచ్. సి. కలకర్తి M. A.
౧౦. ఆంధ్రసం-(నాటిక) శ్రీ వసుంతదేవ్.
౧౧. పుస్తక పరిచయం.

ఆశీస్సు, సమీక్షలు

ఆంధ్రభిక్షువీరం. హనుమాన్ ట్రేడర్ 14.4.54

అగ్రపర్యాయం, విద్యనములు

తమరు విద్యనములను "సంగం" సంచిక అందినది. ఇంకా విషయములను నిరీక్షింపండి.

ఈ చిన్న మాసపత్రిక తమ యిరువది సంపాదకత్వమున అభివృద్ధిగాంచునట్లును, మైదాబాదునగరమున తెలుగు మాసపత్రికయొకటిలేని లోపమును తొలగించునట్లును ప్రయత్నింపమని కోరుతున్నాము !

విభేదము

మాడపాటి హనుమంతరావు.

ఆంధ్ర ప్రభ (18.4.54)

శ్రీ యుతులు వేమూరి అంజనేయశర్మ, దాశరథి కృష్ణమాచార్యులుగారు, సంపాదకత్వాన, మైదాబాదు హిందీప్రచారసంఘం పక్షాన ప్రకటించ బడుతున్న ప్రవృత్తి సాహిత్య మాసపత్రిక తొలిసంచిక మాకొర్యాలను చేరింది.

వల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు గారి పరిణతి (కవిత) శ్రీనరసింహారావు మాన్యు గారి అనునిక కన్నడ సాహిత్యంలోని వివిధరీతులు, శ్రీమతి నాయనికృష్ణమూరిగారి వైత్రలక్ష్మి (భావనాపకం) శ్రీ పల్లదుర్గయ్యగారి నవోదయం (కవిత) శ్రీ వేమూరి అంజనేయశర్మ గారి సరియలిజం, శ్రీమతి ఇల్లించల వరప్రసాదగారి పరిత్యక్తుడు (కథ) ప్రస్తుతపరిచయం ఉన్నాయి. పరిసర ప్రాంతీయభాషల సౌరభాలు గూడా అందజేయడం పరిచయకర్తగా పెట్టుకొన్న ఈ పత్రిక ఆంధ్రానికి మన్ననలను పొందుతుండడం నిస్సందేహం.

ప్రస్థానము

(24-4-51)

"అంధ్రరాష్ట్ర" హిందీ ప్రచారసంఘం "ప్రవృత్తి" అనే సాహిత్య మాసపత్రికను వెలువరిస్తుందని ఆంధ్రలోకం ఇదివరలో ఎదురుచూచింది. ఎందుచేతనో వారాప్రయత్నం విరమించారు. ఇప్పుడు హైదరాబాదు హిందీ ప్రచారసంఘంవారి ద్వారా ఆ సంకల్పం సెలవేరింది. ఉన్నతమైన ఆశయాలతో, సాహ్యమైన రూపాన, జయవైత్రంలో ఈ తొలిసంచిక వెలువడింది.

సంపాదకులద్వారా ఉత్తమసాహిత్యారాధకులు, ఉత్సాహపూరితులు. "ఉత్తమసంపాదక" గలిగిన సాహితీవేత్తల ఆమోల్య రచనలే జీవనంగా, బహుజనానికి విజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించి, భారతీయ సంస్కృతికి ప్రతిబింబపాత్రయ్యమై" వెలుగొందుతూ. "వర్తమానకాలిన సాహితీకి కొలమానంగా ఉండే దీక్షి వీరిని మలచుట" అని గీరి ఆశయం. సాహితీరంగంలో భవనోద్ధారకాలయాల ఆకాంక్షలనూ, అవేశాలనూ ముందు తెలుసుకోవడానికి వీలుగా, కన్నడమూ, మరాఠీ రాష్ట్రమూ, హిందీ, ఉర్దూ మున్నగు భాషలలోని ప్రతిభాన్ని వ్యక్తపరిచే రచనలనుకూడా వీరు "సంగమం" లో ప్రచురింపవలచారు.

ఈ తొలిసంచికకు శ్రీ పల్లవరవు ప్రజ్వల్యరగావుగారి "పరివృత్తి" అనే ఉగాదిగీతం, శ్రీ పల్లవ రుద్రయ్యగారి "నవోదయం" అనే శేఖరం, శ్రీ నాయునికృష్ణకుమారిగారి "వైత్రలక్ష్మి" అనే భావరూపకం, శ్రీ ఇల్లియల నరస్మతీదేవీగారి "పరిత్యక్త" అనే కథ వన్నె గూరుస్తున్నాయి. అనునిక కన్నడసాహిత్యములోని వివిధ రీతులనుకూడా శ్రీ మాన్సి నరసింగరావుగారి రోకవ్యాసం పాత్రగారు. "స్మరియలిజం" అని శ్రీ వేమూరి ఆశావేద్యులగారి వ్యాస మొరటూరి. ఒకటి సాహితీరంగంలో ఇటీవల ఎలాంటి కవిత్వం బయటపడలేదో అలా ఈ వ్యాసం వ్యక్తం చేస్తోంది. కొన్ని, వీటి సహగ్రహణరూపం సరిగా జోరపడాలంటే మరొకటి వ్యాసానందా ఎన్నో వెలువడి ఒక గొప్ప సాహిత్యపథకం జరుగుతుందని ఆవస్థ ఉంది. "ప్రవృత్తి" ఇందుకు పూనుకొనుచు గాక ఇది ఆశీర్వాదము.

అంధ్ర పత్రిక.

(25-4-51)

ఇది హైదరాబాదు హిందీప్రచారసంఘం వారు ప్రచురించే సాహిత్య మాసపత్రిక.

వీరిలో నేటి ఉత్తమ సాహిత్యరచనలేగాక ఇతర రాష్ట్ర సాహిత్యరచనలు కూడా క్రమంగా ప్రచురించుటచుకొన్నా మని సంపాదకులు తెలియజేస్తున్నారు.

దీనిలో శ్రీ వేమూరి ఆంజనేయశర్మగారి 'స్మరియలిజము' శ్రీ నరసింగరావు మాన్సిగారి అనునిక కన్నడసాహిత్యములోని వివిధరీతులు ప్రశ్నోక్తంగా పేరొన దగిన రచనలు.

సంపత్తి

సంపుటం ౧

వైశాఖమాసము, జయ సంవత్సరము

సంచిక ౨

సంపాదకీయం

పి. ఇ. యన్. సంస్థ వార్షిక సమావేశం

ఏప్రిల్ ౧౦ వ తేదీన అన్నావల్లె విశ్వవిద్యాలయ భవనంలో పి. ఇ. యన్. సంస్థ వార్షిక సమావేశం ఆచార్య రాధాకృష్ణగారి ఆధ్యక్షతన జయప్రదంగా జరిగింది. జవహర్ పండితుడు ఈ సమావేశాన్ని ప్రారంభించారు. ఈ సంస్థ ౧౯౩౩ లో ప్రారంభింపబడి నాటినుండి నేటివరకు భారతీయ సాహిత్యానికి అమూల్యమైన సేవను జేస్తున్నది. మేడం సోఫియావాదియా కార్యదీక్ష ప్రశంసనీయం. ఈ సంస్థకు వ్రాణం ఈవ్యక్తి.

భారతదేశంలో, విభిన్నభాషలలో సజీవ సాహిత్యసృష్టి జరిగింది. వివిధ భాషలలో ప్రతిభావంతులైన కవులు, రచయితలు ఉద్భవించారు. భాషాభేదం-నిలన ఒకటానలోని రచయితలతో ఇంకొకటాన వారికి పరిచయం లేకుండా పోయింది. రవీంద్రుడు కేవలం బెంగాలీలోనే రచనలు చేసి, ఆయన రచనలు ఇంగ్లీషులోనికి అనూవిత్వాలై విశ్వంముందుకు రాకపోయినట్లయితే ఇతర భాషా కవులవలె ఆయన గూడా అజ్ఞాతంగా ఉండిపోయేవాడే. ప్రకాశం తానంత తానే కాంతిని విరజివల్పుతుంటే మాట నిజమే అయినా కొంతవరకు దోహదం గూడా అవసరమే. కనుక రచయితల నందరినీ ఒకచోటికి చేర్చడం, ఒకరి రచనాగత వైశిష్ట్యాన్ని ఇంకొకరు తెలుసుకొనేటట్లు చేయడం చాలా అవసరం. పి. ఇ. యన్. సంస్థ ఈ మహద్దేశ్యంతో స్థాపించబడి చేతనైన కృషి చేస్తున్నది. ఈ మహదాశయంతోనే శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావు గారు “ప్రవేశ”ని నడిపించారు. ఎన్ని కష్టాలు నష్టాలు వచ్చినా వారు అపత్రకద్వారా భారత సాహితీకి అకుంతితనేవ జేచారు. ఇంగ్లీషు ప్రజలభాష కాకపోవడం వలనా,

అందరికీ అందుబాటులో లేకపోవడంవలనా సామాన్యజనం ఆ నేవను ఉపయోగించుకొన లేకపోయింది. జనసామాన్యానికి ఈ నేవాఫలితాన్ని అందించడానికి విశేషమైన కృషి జరగవలసిఉన్నది. స్వాతంత్ర్యం లభించిన తరువాత ప్రజలూ, ప్రభుత్వమూ సాహిత్యవికాసానికి ప్రయత్నం ప్రారంభించారు. కేంద్ర ప్రభుత్వం వారు సాహిత్య వికాసమిని మొన్నమొన్ననే ప్రారంభించారు. ఈ వికాసమివారు జాతీయభాషగా హిందీ గుర్తించబడినది గనుక ప్రాంతీయభాషా సాహిత్యసంపదనం హిందీలోనికి అనువదించజేసి తద్వారా భారతీయ సాహిత్యసృష్టికి తోడ్పడతామని ప్రకటించారు. అందుకు కేంద్ర ప్రభుత్వానికి అభినందనాలు. కాని ప్రభుత్వం నడిచే సంస్థలమీద ఎందుకో ప్రజలకు అదరణ కలుగడంలేదు. ప్రభుత్వం చేసే పనులమీద విశ్వాసం గూడా కలుగడం లేదు. దానికి కొంత కారణం అధికారుల మనస్తత్వమేనని అనిపిస్తుంది. మొన్నమొన్ననే ఢిల్లీలో జరిగిన సాహిత్య వికాసమి ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాల తరపున ఒక్కొక్క ప్రతినిధిని, విశ్వవిద్యాలయాల తరపున ఒక్కొక్క ప్రతినిధిని పంపమని కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆదేశించింది. విశ్వవిద్యాలయాలు కొంత వరకు భాషావ్యాసంగం చేసినవారిని ప్రతినిధులుగా పంపినవి. కాని ప్రభుత్వాల పక్షాన విద్యాశాఖ డైరెక్టర్లు, విద్యాశాఖ కార్యదర్శులూ, చివరకు ఒక ముక్తి ప్రతినిధులుగా హాజరైనారు. జవహర్ పండితుడు ఈ ప్రభుత్వాధికారులనందరినీ చూచి విసిగి కనరనట్లు తెలుస్తున్నది. ఆంధ్ర ప్రభుత్వం ఒక అకాడమిని వెడుతుందట. లలితకళలకుకూడా ఏదో చేయబోతున్నామని ఆంధ్ర ఆర్థిక ముక్తి విశ్వనాథంగారు ఒక ప్రకటన చేశారు. ప్రభుత్వం ఈ పనులన్నీ చేయవలసిందే. ఆంధ్ర ప్రభుత్వం విద్వాంసుల, రచయితల సమ్మతితో జాతి, మత, కుల, ప్రాంత విభేదాలు లేకుండా అకాడమిని రూపొందించగలదని ఆశిస్తున్నాము. కాక ఆంధ్ర ప్రభుత్వంవారు తెలుగుభాషా సమితిలాంటి సంస్థల ద్వారా వాటి కార్యక్రమాలనూ, నిర్వహణ విధానాన్నీ స్పష్టపరచి నేవ చేయించవచ్చును. మైద్రాబాదు ప్రభుత్వం వలెనే సాహితీసంస్థలకు విరాళాలిప్పించిగూడా కొంత తోడ్పడవచ్చును. మైద్రాబాదు ప్రభుత్వం ప్రత్యేకమైన పనులను నిర్వహించి విరాళం యివ్వడం లేదు, అదిగూడా అంత యుక్తంగా కనపడడం లేదు. ఒకటి లేక కొన్ని పనులన్నిట్టేరించడం, సంస్థల ఆర్థిక వ్యవహారాలపై అప్రత్యక్షంగానైనా కొంత దృష్టిని ఉంచడం ప్రభుత్వానికి అవసరం. ఆనాడు సంస్థల శక్తి వెరిగి—అంతర్విభేదాలు తొలగి ఎక్కువగా కృషిచేయగలుగుతవి.

సహజసుందరి

శ్రీ వానమామలై వరదాచార్యులు

[పోతనకు వీధి చాలిక్ కనుపించుట]

అంతట పీఠిలోని జనమంతయు విస్మితదృష్టితోడ న
తృంతము గాంచుచుండె నెటునందని వేలికచుట్టి వచ్చు నా
యింతిని సూత్రయావన లతేందిర కాగిట చెంగలించు పూ
బంతిని కంతుదంతి నతిసావనరూప సంధానవంతిని

లేత వయసు వన్నెపూతబెట్టుట నెంతో
నిండుపారి మిసిమి నిగ్గుచేరి
పొసగ నచ్చులోన పోతబోసిన చేలి
మూర్తిచోలె రూపు ముద్దు గొలుపె.

ఒక్కడ నాగు గున్నలయి యూగగ బాహు అరంటి బోది యం
జిక్కిని వంపు నొంపుల నృజించెడి యూరుయంగంపు ముద్దు, కీ
ల్పొక్కలుగల్గు నిస్తుల మనోజ్ఞ పయోజ భరమృరమృతై
నొక్కరవం జలింప హూయలొవ్వెడి హంసిక వోలె నేగుచు

మట్టిబారియున్న మణి దర్పణమృయి
మబ్బుగ్రవచ్చు మంద్ర మండల మయి
చూసి మడపు విడిసె మరు పట్టుపుట్టెయై
యలరు—దిద్దుకొనని ఆమెరూపు

నెఱి కురుల దువ్వదు సరినేయై దెనను

సిగముడి తానెంతో చెలువు గలల్ప

కనుల కాటక దిద్దుకొనగ లేదెనను

లోలేక్షణము లెంతో లోభబెట్టు

నగనాడె మేమి తోడుగ నుండ దెనను

కొనరించు చిరునవ్వు ముసరుకొనము

దినమంత నెండ నుండినను పొంకపుమేని
సిగ్గులా క్షుండు నేత్రయంగళి

నుదుట నొక చుక్క బొట్టిడ నదియె చాలు
కొట్టవచ్చు లక్షల సొమ్ము వెట్టి నట్లు
పిక్కులు గుత్తపు రవికలో చికిలి చేయ
మరు కటార్తియె మెరనెడి మగువ వయసు.

పట్టు చక్కందనములోని గుట్టు విప్పు
సిండు ప్రాయమచ్చు మేన దాగుండలేక
నురుకులాచి చేతుల గప్పి యురము కును
దాచుకొని రేగు నాచీర తగుణి తాను

తన్నెప్పు యువకు లేరును కన్నువేసిన
బ్రతుకేటి కన్నట్లు బాధవసును
కాల్చింప చీరెను గలుగు స్త్రీ తెదొరెన
దొంగ తానెనట్లు క్రుంగి పోవు
ఊరి నెద్దలుదారి తారసిల్లిన యంత
తలపోయినట్లు చిత్తమునంతలకు

ఈ బాధ లన్నియు నెరుగని వశజన్మ
చెయిపాళ్లు తనకన్న నయ మను కొను

జనము లేనచో తలయెత్తి కనుచు ధృతిని
నెతిగ నెదా వీడ తప్పినట్లు రుగు నివ్వి
యెంచి యెటున్నను వెనమిటి యిడుమ తెదను
జ్ఞప్తిరా పొట్టి గడచుటె చాలనుకొను

దృక్కుల గప్పు ముంగురుల దీసికొనం గయినెత్తనత్తరి
పక్కున నవ్వి ప్రాణవిక భామిని సుందర బాహుమాల మం
దొక్కొక రేకు విప్పు కమలోదర శోభల బట్టి రచ్చవై
తెక్కగజేన వేట తెలువెయ్యది యాయమ మానరక్షకై

మహారాష్ట్ర సాహిత్య ప్రారంభ యుగము

శ్రీ ఆర్. చంద. జోషి. M. A.

మహారాష్ట్రభాష ప్రారంభయుగమును గురించి అలోచించుటకు ముందుగా ఆ భాషను మాట్లాడే ప్రాంతపు భౌగోళిక విస్తారమును తెలుసుకొనడం అవసరం. ఇతర భాషలు మాట్లాడే వారు మహారాష్ట్రలోనూ, మహారాష్ట్రీలు ఇతర ప్రాంతాలలోనూ వ్యాపారపు పనులమీద నిససిస్తూ ఉన్నా సూలంగా మహారాష్ట్రప్రాంతం ప్రభుజాకారంలో ఉన్నది. విశిష్టతరంగా దమణనుండి ప్రారంభమై గోవా, కార్నాట్ వరకు ఒక భుజం, చెండో భుజం కొవ్వారు నుండి బయలుదేరి బిజాంరాజ్యాంతర్గతమైన మరాఠ్వావాడా దక్షిణపు సరిహద్దునుండి ఈశాన్యంగా వర్షపు ప్రదేశంలో ఉన్న సివణి, ధిందవాడా, ఛైత్రాల్ మొదలగు నగరాలవరకు వ్యాపించి ఉన్నది. మహాభుజం ఈ పట్టణాలనుండి బయట వరుస వ్యాపించి ఉన్నది. ౨) భుజాకారంగా ఉన్న ఈ భూభాగంలో మధ్యప్రదేశము, గుంటూరు, బిజాంరాజ్యాంతర్గతమైన మరాఠ్వాడా ప్రాంతాలున్నవి. మహారాష్ట్ర మనోమేరు చాలా పొడిచినమైనదికాదు. క్రిస్తుతకం ౫౦౫ లో వరాహమిహిరుడు తన గ్రంథంలో ఈ దేశాన్ని మహారాష్ట్రమునానాడు. సత్యాశ్రయపులకే బిజాంరాజ్యాంతర్గతమైన ఒక శివరాసంగో ఈ శివం కనబడుతున్నది. పులకే ౬౦౧ లో రాసిన జేసెట్టు ఆధారాలు కనపడినవి. అంతకుపూర్వం ఈ ప్రదేశాన్ని దక్షిణాపభా అనే వారు విద్యుత్, అగ్రకం, కృష్ణానదిఉభయోరాలకు సంబంధించిన కుంతలనునే ప్రకేశం ఈ దక్షిణాపభాలో ఉండేది. మొన్న మొన్న జరిగిన జనాభా లెక్కల సేకరణనుబట్టి మహారాష్ట్ర భాష మాట్లాడేవారి సంఖ్య సుమారు ఐదుకోట్ల సుమారునులక్షలని తేలింది.

ఆనెకమంది విద్వాంసులు ఎంత పరిశోధన చేసినా మహారాష్ట్రభాష ఏ శతాబ్దానూ, యి న్యతంత్ర గూపాన్ని ధరించిందో నిర్ణయం కాలేదు. అంతవరకు మరాఠీలో పొడిచిన తరుములుగా లభించిన గ్రంథములనుబట్టి చూస్తే ఆంతరకంటే పొడిచినముదైన గ్రంథములుగూడా ఉన్నట్లు కనపడుతున్నది. మహారాష్ట్రలో ఆంతరకంటే పొడిచినదు ముందుదరాజ కవి. ఆయన రచించిన వివేకింసపు, పరమావ్యుతము, పంచీకరణము, మూలస్థంభము మొదలగు గ్రంథాలు సేనా శాస్త్రంలో పొడిమాణికమైనవి. ఇంతవరకు లభించినవాటిలో ఇవే మొదటివి. ఈ కవి ౧౧౧౨ నుండి ౧౧౧౬ వరకు జీవించి ఉన్నట్లు నిర్ణయమైనది. తరువాత జ్ఞానేశ్వరి ప్రసూంసుకీసరి, వీనిబట్టి చూస్తే ముందుదరాజకు పూర్వం మహారాష్ట్రభాష కొన్ని శతాబ్దాలు వికాసం పొందుతూ పొందుతూ ముందుదరాజునాటికి ఒక స్థిరరూపాన్ని సంపాదించుకొన్నది నిర్ణయించవలసి వస్తున్నది. అంతకు పూర్వం ప్రచారంలోనికి వచ్చిన గ్రంథాలు ఏవీ ఇంతవరకు

కనిపించ లేదు. ఏవో రూపంలో మహారాష్ట్రభాష అంతకు పూర్వమే మాట్లాడబడుతుండేది. ఆరూపాన్ని స్థిరపరచడానికి తీరవైన పరిశోధన ఇంకా జరుగుతూనే ఉన్నది. మైసూరు రాజ్యంలోని శాస్త్రవేద బెజ్జగోళాలో గోమతేశ్వర విగ్రహం పాదాలవద్దగ "చాముండరాజే కరవిలయే" అని ఒక వాక్యం ఉన్నది. ఆ వాక్యం మహారాష్ట్రవాక్యంగా స్పష్టంగా కనపడుతున్నది. చాముండరాయడు గంగరాజైన రాచమల్లు మంత్రి. ఈ శాసనం ౯౩౩ నాటిది. ఇది గాక ఇంకా ఇతర శాసనాలలో గూడా మరాఠీ క్రియలు కనపడుతున్నవి. ప్రతిభాషా వికాసం పొందిన కొద్దీ, దాని వ్యాకరణము, శబ్దసంపత్తి, ఆలంకార శాస్త్ర ప్రక్రియ మొదలైనవి ప్రౌఢములు కావడంవలన సామాన్యజనానికి దూరమై పోవడం సాన్విభావికమే. ఆ స్థితిలో సామాన్యజనానికి నచ్చే సులభమైన భాషను గాష్టిలోనికి తీసుకొని రావడం ఆవసరమవుతుంది. సంకీర్తనవహారానికి ప్రౌఢభాష, సామాన్యజనం కొరకు సామాన్యభాష రెండూ జన్మించివున్నవి. అందువల్లనే సంస్కృత ప్రాకృతాదిభాషలు ఏర్పడినవి. సంస్కృతంలోనుండి అనేక ప్రాకృతభాషలు బయలుదేరి, వానిలో ఒకటైన మహాగాష్టి అనే ప్రాకృతభాష ఆపభ్రంశ రూపంలో మరాఠీ అయినదని కొంతమంది పండితులు అభిప్రాయపడుతున్నారు. కాని మరాఠీభాష ఉత్పత్తిని గురించి చెప్పడం అంత తేలికగాదు. పండితులను సైతము కలతపెడుతున్న అనువాదపు తగాదాలలోనికి పాతపలకు తీసుకొని పోవడా అందరూ అంగీకరించిన మరాఠీ భాషా వికాసక్రమాన్ని మీ ముందుకెడతాను. మరాఠీ ఏ ఒక్క సాంకృతికభాష నుండి వెలువడలేదు. మరాఠీలో ప్రచలితంగా ఉన్న అనేక శబ్దాలు మహారాష్ట్ర ప్రాకృతం నుండి, ఆపభ్రంశభాషల నుండి వచ్చినవి. నారదస్మృతిలో అనేక దేశభాషలు వర్ణింపబడిఉన్నవి. ఈ గ్రంథ నిర్మాతాకాలం నాటికే అందులో ఉదహరింపబడిన భాషలన్నీ ప్రక్షేప రూపాన్ని ధరించినవి మన మనుకోవచ్చును. ఈ గ్రంథకాలం క్రీస్తుశకం ౭ వ శతాబ్దమని అంగీకరింపబడినది. అనేక శిలాశాసనాలలోనూ, తామ్రశాసనాలలోనూ ఈ భాషా స్వరూపంతో కలిసిపోయే శబ్దాలు చాలా కనిపించినవి. ఏ విధానం లేకుండా ఈ వాక్యం మరాఠీదేనని అంగీకరింపబడిన వాక్యం ౯౩౩ నాటిది దొరికింది. సాహిత్యరంగంలో ప్రసిద్ధిపొందిన మరాఠీ గ్రంథాలు ౧౨ వ శతాబ్దం నుండి ఏర్పడగా లభ్యమవుతున్నవి.

మరాఠీ సాహిత్య పారిరంధయుగాన్ని గురించి చెప్పించేటప్పుడు ఒక సంప్రదాయాన్ని వివరించడం చాలా అవసరం. అది మహామహావంశప్రదాయం. ఈ సంప్రదాయాన్ని స్థాపించిన చక్రగిరసాస్వామి తన సంప్రదాయాన్ని మరాఠీద్వారా ప్రచారం చేశాడు. అంతకుపూర్వం వేదాంత రహస్యాలు, ధార్మికవిషయాలు, సంస్కృతభాషలోనే ఉండేవి. వాటిని సామాన్యజనం అర్థంచేసుకోవడానికి అవకాశం లేకుండా ఉండేది. ఈ పరిస్థితిని మార్చివేయడానికి చక్రగిరసాస్వామి మరాఠీలోనే వ్రాయవలసినదనీ, మాట్లాడవలసినదనీ తన శిష్యులను అడగించారు. కాని ఈ

సంప్రదాయానుయాయులు తమ సాహిత్యాన్ని మరాఠీలోనే వ్రాసినా గుప్తపిలో సురక్షితం చేశారు. అందువలన ఇప్పటికి ముప్పయి సంవత్సరాలకు పూర్వం ఇంత ఉత్కృష్టమైన మరాఠీ సాహిత్యం గుప్త పిలో ఉన్నట్లు ఎవ్వరికీ తెలియనే తెలియలేదు. జ్ఞానేశ్వరి రచనాకాలం ౧౨౯౦. అంతకు ౨౦, ౨౫ సంవత్సరాలకు పూర్వమే వ్రాయబడిన మహానుభావీయ గ్రంథాలు ఆనేకం దొరికనవి. వాటిలో ఒకదాని పేరు లీలాచరిత్రం. రచయిత మహాసాగర్ భట్టు. చక్రధర స్వామి జీతం హస్తమయమైనది. మహానుభావ సంప్రదాయంవారు చక్రధర స్వామిని భగవద్వితారంగా భావిస్తారు. అందువలన ఈ గ్రంథంలో వారి లీలు వర్ణింపబడినవి. ఆ పుస్తకంలో నుండి కొన్ని పంక్తులను పొందుపరుస్తున్నాను.

సాత అత్త దేశ మహారాష్ట్ర సేధిచే శహానే సుభటూ, మేవశాస్త్ర
చాపగ్యాంబీ చేత భిరైలీ అయే గోవిందే మహారాష్ట్ర
రాణి సుందరూపరి మహారాష్ట్ర భాను నకురూ తేహింసనిరే
గంగాతీరం డేత్రత్త్యంబకూ వేహి పశ్చిమే త్యంబక పూర్వేసాగర

ఇదే సంప్రదాయానికి సంబంధించిన ఇంకొక మహాకవి భాసారథిట్ట బోర్డిర్. ఈయన రచించిన శిశుపాలంధ, స్రీమద్భాగవతం ఏకాదశసంగంధం టీక రెండూ ఉద్గ్రంథాలు. ఈ గ్రంథాల వలన కవికి గల సామగ్రిత పాండిత్యమే గాక మహారాష్ట్ర భాషనుగల శక్తిగూడా మనకు దృష్టికి వచ్చుతుంది. మహానుభావ సంప్రదాయంలో శ్రీకృష్ణాచార్యుడే ఆవతారం గనుక రచనలన్నీ శ్రీకృష్ణునికి సంబంధించి ఉన్నవి.

మహానుభావ సంప్రదాయానికి సంబంధించిన ఇంకొక మహాకవి దామావర పండితుడు. ఈయన గొప్ప సంగీత విద్వాంసుడు. ఈయన రచించిన వత్సహరణమనే మహాగ్రంథం చాపనీ, ఓపీ ఛందాలలో ఉన్నది. వత్సహరణ కావ్యంలో ఐదు వందలు ఓపీ ఛందాలున్నవి. కావ్యరచనప్పటిలో విద్వాంసులు ఈ గ్రంథానికి విశేష ప్రాముఖ్యత నిచ్చారు. సాహిత్య రంగంలో వత్సహరణ కావ్యం జ్ఞానేశ్వరికి సరితూగుతుందని పండితుల అభిప్రాయం. మహానుభావ సాహిత్యరంగంలో నరేంద్రుడు గూడా ఉద్భవకవి. ఈయన రచించిన రుక్మిణీ స్వయంవరం గొప్ప శృంగార కావ్యం. జ్ఞానేశ్వరి చను జాగిన తరువాత గూడా ఆనేకవంది మహానుభావ సంప్రదాయానుయాయులు కావ్య రచన చేశారు. ఆ కావ్యాలు కొన్ని నరిత్రాతగ్గక మైశా. కొన్ని స్థల వర్ణనాత్మకమైనవి, కొన్ని వ్యాకరణగ్రంథాలూ, కొన్ని ఛందశాస్త్ర గ్రంథాలూ వివిధరకాలుగా ఉన్నవి. సనుకాలియలైన వైదికధర్మముయాయులకు తెలియకుండా ఉండుటచే ఈ సంప్రదాయ సిద్ధాంతాలను గుప్తంగా ఉంచడానికి మహానుభావ సంప్రదాయానుయాయులు తమరచనలను రహస్యమయంగా చేసి, తమ సాహిత్యం ఎవరికీ తెలియకుండా ఉండేట్లు చేశారు. ఈ సంప్రదాయం వారు మరాఠీ భాషను చేసిన సేవ అనుపమానమైనది. ఈనాడు మహానుభావ సంప్రదాయానికి చెందిన సాహిత్యమంతా వెలుగు లోనికి తీసుకొని రాబడుతున్నది. విశ్వవిద్యాలయాలలో ఈ గ్రంథాలు పుస్తకరంగా చదివిన బడుతున్నవి. ఈ సాహిత్యాన్ని వర్ణించునలనంటే ఒక పెద్ద గ్రంథం వ్రాయడం అవసర మవుతుంది.

తెలంగాణా జానపద సాహిత్య సంపద

శ్రీ బి. రామరాజు M. A.

తెలంగాణమున ఇప్పుడిప్పుడే నాగరకము ముదురుచున్నది. ఇది బలసిన కొలది అంధ్ర సీమంతినీ సింధూరరేఖ సన్నగిల్లుచున్నది. జడముడు బొండుమల్లెలు జారుచున్నవి. మట్టెలు, పిల్లెండ్లు, తోడాలచప్పుడు వినరాదు. ముకుటపోగు మూలబడినది. బులారి, నాను, నాగఫణి, గువ్వగుత్తులు, టాకీబులు కరిగిపోయినవి. వానికి తోడుపొయినట్లు గాత్రము, రాగతాళములను విడిచి పూర్వపుపాటలు పాడలేక క్రొత్తపాటలు నేర్చుకొనుచు కీడుగొంతుకగా మానిపోయినది. స్త్రీ మూర్తి తన నిత్యకృత్యములలో తీరును కూనిరాగముల పాటలు, పండుగ పబ్బములందు ప్రతములప్పుడు భక్తితత్పరులతో చేసిడు స్తోత్రములు, వినోదములు, వేడుకలు, పెండ్లి పేరంటములందు పోటీపడి వెళ్ళొక్కగీతములు లుప్తమగుచున్నవి. ప్రాంతవి పోయి క్రొత్తవి వచ్చుచున్నవి. క్రొత్తవానికి స్వాగతమే. కాని ప్రాంతవి పనికిరానివి కావే! దివ్యోత్సముల జారవిడిచి కాకింబంగారుపూసలపై కాంక్ష పెరిగిపట్టును దీక్షాపరీత్యము. పోలీసుచర్యకు పూర్వము పొలముల కోతలు విచారింపబోయి, పట్టెపాటలలో తలనునొప్పె తిరిగించిననేను ప్రస్తుతము క్రొత్తకారువారి చిత్తకారై పాటలతో విసిగినాను. పెండ్లి పేరంటములలో ఇరుపక్షములవారి పోటీలను నేటుగా, చాటుగా వ్యాసికొన్న నాకలముకలిమి నేనుడిగినది. అప్పుడు పాటలుపాడిన ముఖములేవేరు. నొసట వ్రేలతో చీర్చినకుంకుమ, లోకాను భవపులోతులు కప్పిపుచ్చుకొను చెంపల పసుపునిగనిగులు, చెక్కిళ్ళగంధము, నేటికి పరిశోధనావార్తలను సంపాదించుకొన్న భూషణములూపాటలను పాంగములుగా నుండెడివి. ఇప్పుడా రెండును మరీనికలు. ఈ విషయమున నాకన్నముందుగా కృషికిపూనుకొన్న పెద్దలు ధన్యులు. వారి వారి నిధులను మాచెడి భాగ్యము నాకు కలిగినది. నేడునూరి గంగాధరంగారి వద్ద వెలలేని రత్నములున్నవి. ఇప్పుడాసరాసారు ప్రాంతములందా సొలులయూచి తెండిపోయినట్లున్నవి. కొంతవరకు తెలంగాణమున, రాయలసీమలో నింకను నేకరణకు పూనుకొన్నవారికి ఆభంగము కలుగదు. మెసినతలలు, ముడతలుపడిన దేహములున్నచోట వెదకనచ్చును. అ పండుటానులు రాలిపోయిన తరువాత ఇచ్చట కూడ నాకొలకము సంభవించును. దీపముండగనే ఇల్లు నకరాదిద్దుకొనుట తెలివిగలవారి లక్షణము. తెలంగాణమున పలుమండలముల పాయచు ఇకిపోవనున్న ఈ నెలయేరులనుండి నేను సంగ్రహించిన పయస్సు లెల్లమే. ఇది ఒంటివారిని చేయలేనివి. సారస్వత సంస్థలు, ప్రభుత్వము, సాహితీవిపానువులందరును చేతులు కలుపవలసిన కార్యము.

చైత్రరాహులు, వారిగంధలు జానపదసాహిత్యము నుద్ధరించుకొన్నారు. వ్రజ, భోజపురి, బెంగాళీ, హిందీ, గుజరాతీ, నుహాష్ట్ర, బుందేల్ ఖండ్ భోజులందు పరిశోధనలు

పూర్తియైనది. "Folk culture series" శ్రేణిలో ముదితములైన వారి పుస్తకములు మనకు గుణపాఠమును నేర్పగలవు. దేవేంద్రసత్యార్థిగారు చేసిన కృషి యానంద్భారతమునకు సుపరిచితము. గోవర్ మున్నగుపండితులు కన్నడ, తమిళ, మలయాళ, జానపదసాహిత్యమును సేకరించినపుడే అసీకరణలో తెలుగువారి కన్యాయము జరిగినదని కీర్తి. శ. ౧౭౭౪ పాఠాంతమున బోయల్ పండితుడు హెచ్చరించినాడు. తొలుదొల్ల సేవాభావముతో కృషిచేసి తెలుగుపాటల కొన్నింటి నుద్ధరిం న పొగ్గెనర్ సాంబమూర్తిగారు ౧౯౩౨ సంవత్సరమున లండనులో ఈ పాటల నుద్ధరింపుటకై చుక్కాని నూచునలు కావించియుండిరి. కాని గంగడి వేసిన చోటునుండి కదలలేదు. వెనుకటి భారతి, ధంకా, రెడ్డిరాణి, గృహలక్ష్మి పత్రికలు కొన్ని పాటలను ప్రకటించినవి. ఇటీవల 'అంధ్ర ప్రభ' కూడ ఇట్టి సేవ చేయుచున్నది. సేకరణ కర్తలకింకను సరియైన పోత్తాహము లేదు. శ్రీమదాచార్యుల బాల, గృహలక్ష్మి మున్నగు పత్రికలలో ప్రకటించిన వ్యాసములు, శ్రీపాదవారు భారతి, కిన్నెరలలో ప్రకటించిన వ్యాసములు మహాభారతవిభావమును చూరగొన్నవి. బహుమతినందుకొన్న హరి ఆదిశేషగారిగ్రంథము ప్రకటితమైననాడు మనకు కొంతమంది తృప్తియైన కలుగును. గంగాధరంగారి నిఘంటు త్రవ్వ తండములు పోయినప్పటికి, రాయలసీమలో తూమాటి దొణప్ప గారు కొంత సాహిత్యమును భద్రపరచినారు. నేను సేకరించిన పాటలు కొన్ని గుంపుటములుగా వేయవలయునని ఆకాంక్ష యున్నది. ప్రస్తుతమది యసాధ్యము. పత్రికా ముఖమున అనుకొన్నంత గుండరముగా ప్రకటించుటకు వీలు కాదు. చెప్పదలచుకొన్న విషయమును విడిచినవచ్చును గాని పాటల కన్యాయము జరిగిన బాగుండదు. ప్రకటింపక దాచిపెట్టినచో గంగాధరంగారి పాటలను (గోదావరి వరదల వలన) పట్టిన దుగ్గతి పట్టు ననెడు భయము పడించుచున్నది. కొన్నింటివైన శవ్యసాచియులగు తెలుగు వారి కందింప నుద్దేశించినారు.

అంధ్ర దేశమున లేనట్టిది, తెలుగుగ్రామమునకు విశేష ప్రచారము నందున్నది బ్రతుకమ్మ పండుగు. లక్ష్మీ పార్వతుల పూజనము ఓహూపుధరించి యుండునని నాయూహ. ఆశ్వయుజ శుద్ధ పాడ్యమి నుండి మహర్నవమి వరకు తొమ్మిది దినము ఓపండుగ జరుగును. ఇంతకు పూర్వము తొమ్మిది దినము ఓపండుగ జరుగును. ఇంతకు పూర్వము తొమ్మిది దినములు బొడ్డెమ్మ పండుగు జరుగును. ఇది మహాలయ కమావాస్యతో పూర్తి యగును. బొడ్డెమ్మ పిల్లల కారాధ్యదైవతము. ఇందులో పెద్దలంతగా పాల్గొనరు. పుట్టమమ్మతో నొక పీట మీద విదంతువుల బొడ్డెమ్మల భద్రపరచ బహుళ పంచమినాడు నిర్మింతురు. దానిపై నొక కలశముంచెదరు. కలశముపై నొక కణముండి పసుపుగొరవల్లును నిల్పి పసుపు కంఠమలిది రుద్రాక్షి, గోండు, బీసె పువ్వలతో నలంకరింతురు. ఇది ప్రతియింటిలో చేయవలసిన యనవరము లేదు. పల్లెటూరియును వాడకొక్క విటుంబము వాలైనను ఇటులచేయుదురు. సాయంకాలమున

ఇంటిముందు అలికి ముగ్గులుదీర్చి బొడ్డెప్పు నద్దుట నిలువగనే అవాడలోనుండు అడపిల్లలంజ రచ్చలు చేరుదురు. పెద్దనీ వినోదమును చూతురు. చూడవచ్చిన పెద్దలలో నొక స్త్రీ పాటలు చెప్పుమండగా పిల్లలు చేతులుతట్టుచు బొడ్డెప్పుచట్టు తిరుగుచు పాడెదరు. సాధారణముగా బ్రతుకప్పు పండుగులప్పుడు పాడెడు పాటలనుగూడ ఈ సమయమున గానము చేయుదురు. చీకటిపడుటలోడనే “ఫలహారము” పంచపెట్టి బొడ్డెప్పును దాచిపెట్టెదరు. ఆ తరుణమున పాడెడునట్టి పాట ఉదాహరణమున కొకకాటి.

మూలుమర్తిమేడమీద చందమామ	—	వెండియ్యివేనగరలు చందమామ
వెండియ్యివేనగరలను	,,	— ఇత్తిడియ్య చేరెలు
ఇత్తిడియ్య చేరెలను	,,	— రాగియ్య కడుపలు
రాగియ్య కడుపలను	,,	— ముత్యాల ముగ్గులు
ముత్యాల ముగ్గులను	,,	— ఏజ్రాల వాకిండ్లు
ఏజ్రాల వాకిండ్లను	,,	— పరదాల పండ్లు
పరదాల పండ్లను	,,	— మంచినీళ్ళ బావి పుట్టె
మంచినీళ్ళ బావి పుట్టె	,,	— మంచు మట్టి చెట్టుబుట్టె
కోసేనా రెండు లేక	,,	— కొండెత్తు పెరిగి పాము

ఈ పాట వ్యంగ్య ప్రధానమని నా యూహ. ఇందులో మొదట వచ్చిన వేనగరలు వెరుగట్టలు ఎనుగట్టలు కావచ్చు. ఈ పాటలు పాడెడువారు కన్యకలని నోటుతనే మనవి చేసితిని. ఇందులోని మంచుమట్టికి అవివాహితయైన కన్య కావచ్చు. కోసే వారెండు లేక కొండెత్తు పెరిగిపోయినదట. ఎంత చక్కనిభావన. ఈ జానపదము యెవరో! తొమ్మిదవనాడు బొడ్డెప్పునర్చించు కలశములోవాడపిల్లలు ప్రతిదినము తెచ్చిపోసెడు యియ్యమును పరమాన్నమునండి పండిపెట్టి ఒక బావి దరిజేరి:

“బొడ్డెప్పు బొడ్డెప్పు నిడ్డవాదా
బావిల సుద్దవారికి నారిష్టమన్న
చెన్నపడ్డవారికి చేర్పిరమ్మా
మంట్ల బడ్డవారికి కోర్పిరమ్మా
సిద్దిపోబొడ్డెప్పు - సిద్దిపోవమ్మా
సిద్దిహూనారెడ్డు సిద్దివచ్చేంద్రు
నిన్నుగన్నతల్లికి - నిండవూరెడ్డు”

అని పాడుకొనుచు బొడ్డెప్పును నీళ్ళలో జారవిడిచెదరు.

బొడ్డెప్పు తరువాత బ్రతుకప్పు పండుగ. కారవలక్కిపోవచ్చి పల్లెటూళ్ళకు ప్రభువులు చేయు నీ పండుగ కిదియేసాటి. పెరుగు లేక దుసరుతీగలలో నల్లన నీళ్ళిలో గుమ్మడి పూవులు

పరచి దానిపై తంగెడు, పైడితంగెడు, గునురు, నవ్వు, రుద్రాక్షకల్లు, గట్టుగోమిడి, కాకర, వీర, గన్నేరు, పొట్లపువ్వులతో బ్రతుకవ్వలను చేర్చి దానిపై గారవ్వలను నిర్వేదించు. పసుపు బంటువులతో అర్చనచేసి పగలే బ్రతుకవ్వలను నోవట్టలో పీటపై పెట్టియుంచెదరు. సాయం కాలము నాలుగు గంటలవరకు పిల్లలు పెద్దలు తమకన్న విలువగల వస్త్రములు భూషణములు ధరించి బ్రతుకవ్వలను తలకొకటి చేతులలో పట్టుకొని ఊరిబయట చెరువుదరినో, కాలువకడనో, గుడిలోనో గుమిగూడి బ్రతుకవ్వలను మధ్యననిలిపి చుట్టు తిరుగుచు చేతులు తట్టుచు పాటలు పాడెదరు. ఆ గ్రామలక్ష్మిని చూచుటకు మగవారుకూడ వచ్చి దూరమున కూర్చుండెదరు. మగపిల్లలు కట్టెగొట్టుయిలలో కాగితము, పాపడకాయల “బాతులు” నింపి అటు పాటలందు నిమగ్నులైన స్త్రీలపై ప్రయోగింతురు. వరుసగానున్న కలకంఠి యొక్క గొంతెత్తి పాటచెప్పుట కొరంభించును. తక్కిన వారందరూ మెసముగమింతురు. విశాలమైన ప్రదేశమున ఇట్టిబంటులు నాలుగైదు కట్టి ఎరికి వచ్చిన పాటలు వారు పాడెదరు. ఈ పాటలందు లక్ష్మి పార్వతుల స్తోత్రములేకాక పౌరాణిక గాథలన్నియో కలవు. సీత, ఆననూరు, చంద్రమతి, శశిరేఖ, పత్తిభామ, సావిత్రీ— కన్యకాపరవేశ్య, మున్నగువారి గురించి పాడెదరు. ఈ పాటలుకొన్ని అచ్చెనవి. ఒక చందమామ పాటలో బ్రతుకవ్వల పుట్టు పూర్వోత్తరములు విశిష్ట బడినవి. ఈ పాటను రచించిన కవి ఓరుగల్లు సమీపముననున్న మొగిలిచెర్ల గ్రామస్థుడు. ఈమారు రెండు వందల సంవత్సరముల క్రిందనున్న పాట.

స్త్రీలక్ష్మిదేవియు చందమామ —	సృష్టి బ్రతుకవ్వలయు చందమామ.
పుట్టినా రీతి జెప్పె	భట్టు నునింహకవి
ధగదోళ దేశమున	ధగ్గా గుడను రాజు
అరాజ భార్యయు	అతిసత్త్వవతి యుండు
నూరునోములు నోమి	నూరు మందిని గాంచె
నూరు కూరులయ్య	వైగులచె హతమైరి
తల్లి దండ్రులపుడు	తరగనీ శోకమున
ధనరాజ్యముల బాసి	దాయాదులను బాసి
వనితతో అరాజు	వనమందు నివసించె
కలికిలక్ష్మిని గూర్చి	భవతపంబొనరించె
ప్రత్యక్షమై లక్ష్మి	పలికె చరమదుగుమని
వినుతించి వేడుచూ	వెలది శివగర్భమున
పుట్టుమని వేడగా	పూబోణి మదిమెచ్చి

సత్యవతి గర్భమున	,,	జగ్గించె శ్రీలక్ష్మి	,,
అంతలో మునులునూ	,,	అక్కడికి వచ్చిరి	,,
కపిల గాలవులునూ	,,	కళ్ళ పొంగిరములు	,,
అత్రి వసిష్ఠలూ	,,	అకన్న మును జూచి	,,
బ్రతుకుగనె ఈ తల్లి చందమామ		బ్రతుకవ్వ యనిరంత చందమామ	
పిలుతురదివర నుండి	,,	ప్రియుగా తలదండి	,,
బ్రతుకవ్వ యను పేరు	,,	ప్రజలంత అందరూ	,,
తొను ధన్యుడందు	,,	తన కిడ్డో రాజు	,,
నిజ పట్టణము కేగి	,,	నేల పొంగినంగ	,,
శ్రీ మహావిష్ణుండు	,,	చక్కాండును పేరు	,,
రాజుపేరుబస	,,	రాజు ఇంటిక వచ్చి	,,
ఇల్లంటి మనిషిండు	,,	అతని బ్రతుకవ్వను	,,
పెండ్లాడి కొడుకులా	,,	పెరుగ మందిని గాంచె	,,
ఆరునేల మంచి	,,	అతీ సుందగాంగులు	,,
ఘర్గాంగుడను రాజు	,,	తన భిక్షనత్యవతి	,,
సరిలేని సిగలతో	,,	సంకోష మొందిరి	,,
జగతిపై బ్రతుకవ్వ	,,	కాళ్ళతంబుగ వెలసె	,,

చోళ దేశమును నొలిచిన ఈ ఘర్గాంగుడనురా చెప్పటి వాడో! పామును గన్న ఘర్గాంగదరాజు కార్కము వాడని పాము పాటలో నున్నది. పై చోళదేశపు కథ అంధ్ర దేశమునూ, అందుగా తెలంగాణమునెల్లు వచ్చినవో! శిల్పి సమారాధన మొనర్చు తెలుగు స్త్రీల గొంతులు కలిసి ఈ పాటను పాడెడి వేధ ప్రతి గ్రామము పులకరించు ననిపించును. ఈ సందర్భముననే గానము చేయబడు మరియొక పాట.

“శ్రీ లక్ష్మి నీ మహిమలూ, - గొప్ప-చిద్రమై తోచునమ్మా, భారతీ సతివయ్య బ్రహ్మకిల్లానివై, పాచ్చిటిదేవివై పరమేశ్వరాణవై, పరగ శ్రీ లక్ష్మీరయమ్మా-గౌరవ్వు-భార్య వైతివి హాకిరి|| ముకోగటి దేవతలు, చక్కగనీ కాంతలు, ఎకురనగిను నూచి, పెరుగ నోములు నోచి, ఎకురవా వాడైరిగా గౌరవ్వు ఇహలోకముల యందునా ||” అని గౌరీదేవిని స్తోత్రము చేసి ఆమెను జానపదికవి ఎంత చక్కగా వర్ణించుచున్నాడో పరికిలించును.

“గొప్పయగు నీ ముద్దు కొప్పింద్ర నీలములు, గప్ప చీకటి జగతి, గప్ప కొప్పున బిడ్డ, చెప్పితరమా గానిదీ-గౌరవ్వు-నంద్రరేఖా పాటికి|| నిగ నిగా యనెదనీ, నగుమోము

జూచితే, జగతి పున్నమనాటి, చంద్రుణ్ణి ఓడించు, సాగవైన నీ తిలకమూ—గౌరవ్వు—చూచితే
అనందమూ॥ నల్లచరిబియ్యమో, వట్లమొగ్గలూ లేక, తెల్లనజబులూ, మల్లనకములు
యేలు, తల్లి నీ దంతంబులూ—గౌరవ్వు—దాళివ్వు బీజంబులూ ॥ అడమగా ఇది టీకు, బాదలు
నడరంబుపై, యెడజమ్మనలిపె, పయ్యెదలలోన నూగారు, కదలనీ నల్లతామ్రమా—గౌరవ్వు—
సననాళి పొన్న పువ్వునీ”॥—॥

“బాలలూ, నృధులూ ప్రాధాంగనలు కన్నె ప్రాయంపుకొంతలూ పనికి అక్కిజశుద్ధ, పావ్యమి
మొదలుకొని—గౌరవ్వు—ఇక్కి నీయందు నిలిపి ॥—॥ తొమ్మిదీ దినములు, నెవ్వకంబునబాంగి
అవ్వలకలలు గూడి, అస్తితో తమకున్న, సొమ్ములూ గడియించుకా—గౌరవ్వు—శోభనంబన
సాడుచూ ॥—॥ బంగారు పువ్వులూ బ్రతుకమ్మయని పేర్చి, మంగళంబని నిన్ను మధ్యనా
నిలిపియూ, గంగుగువ్వకి పువ్వులూ—గౌరవ్వు—రాశిగా నర్పింతురూ ॥—॥ కట్ల పుష్పంబులూ,
కొకరా పువ్వులూ, కలగోటుపువ్వులూ, గన్నేరుపువ్వులూ, పొట్లపువ్వులు జల్లుతూ—గౌరవ్వు—
సొగడపువ్వులు నింపుచూ ॥—॥ పారిజాతంబులూ, పైడి తంగడిపూలు, గోరెంబుపొన్నలు,
గురువిందమల్లెలు, తీరురుద్రాక్షపూలూ—గౌరవ్వు— ఏలైనమునమాయలూ॥—॥ పాలసాగడ
అట్లు, పానకంబులూజమ్మ, పోలీలు మరిమడుగు, పువ్వులూకేమియో మేలు శకర గరిజెలూ
—గౌరవ్వు— మెప్పుగా నర్పింతురూ॥—॥ గంగ నన్ను యనున, కావేరి నరయూ, తుంగభద్రాది
నదులను నదిరముల, పొంగి వేరుక విరాగ—గౌరవ్వు— పుగుపలూ స్త్రీలుగూడి॥—॥
కోకి ఈగికిగా, కేరళాజంతుము, చాగుమందమైక, సోభాగ్యముల నిచ్చి, కార్యమున
నెలుమీ —గౌరవ్వు— కల్యాణము సేసింపడు॥—॥” అనివేడు కొనియెడుగు.

ఆ తరువాత వారు నాడు తెచ్చిన నల్లులు లేక ఇలవారములు వాయనము లందించు
కొందుగు మొండి ననున బాగాలు తులనీదళములు వాయనము లుగుకొందురు తొమ్మిదవ—
నాటి బ్రతుకమ్మ పండుగునకు “నర్దుల బ్రతుకమ్మ” యనిపేరు. ఆనాడు పెనరు, గోధుమ,
బియ్యము, కొబ్బరి, నువ్వులు ఈ విధు విధముల నల్లులు తీసికొనిసోయి వాయనము లందుకొందురు.
వాయనము లిచ్చుకొనునప్పుడు ఇంతకు పూర్వము జగదమాడుకొని మాటలాడు కొనని వారుకూడ
ఆ నాడు పూర్వవైరములు మరచి స్నేహ సూత్రముల కట్టుకడుదురు. ఎంత మంగళ
ప్రదము లీసన్నివేశములు! వాయనములైన పిమ్మట బ్రతుకమ్మలను స్వీకార వాలారెంతురు.
అరవనాడు అట్టెమందురు. బ్రతుకమ్మనాడుకొనరు. కారణ మేమిటో తెలియును.

ప్రజ లిప్పుడు కొన్ని చోట్ల బ్రతుకమ్మ నాడుకొనుటలేదు. కొంత సనవులు చదువుకొన్న
స్త్రీల కిది మోపైనది. పల్లెలలో పూర్వపు పాటలుపోయి, రాజకీయవర్గముల ప్రచారములు
పాటలుగా వచ్చుచున్నవి. కాల ప్రభావము.

అగ్ని పర్యటన

“ అనుచుండ ”

“ ఒరేయ్ పిచ్చికుక్క, పిచ్చికుక్క! చూస్తారేం? చావగొట్టండి. చంపండి! ” అని వడ్డివారంతా ఒక్కసారిగా కాకిగోల మొదలెట్టారు. అంతా తలొక దుడ్డుకర్తా చేత పుచ్చుకుని కుక్కవెంట పరిగెత్తుతున్నారు.

ఈ కాకిగోల విని కులంవెద్ద సత్తిగాడు గుడినె రేకుతలుపు తీసుకుని బైటికి వచ్చి నిలబడ్డాడు. వాడికి కాళ్ళూ చేతులూ ఆడటం లేదు. ముచ్చె మటలు పోసినై. “ ఒరేయ్, చంపబోకండిరా, ఆగండి, ఆగండి ” అని ఒక వెద్ద కేక వేశాడు. ఎవరూ వినిపించుకోలేదు. ఒకరిని మించిన ఆవేశంతో ఒకరు కుక్కవెంట పడి తరుముతున్నారు. ప్లాణాలు దక్కించుకోటం కోసం కుక్క గుండెలు పగిలేట్లు పరుగు తీస్తోంది. నోటి వెంట నురుగులు కక్కు తుంది.

“ చూస్తావేంరా సత్తిగా, బరినె పుచ్చుకురా, ఒక్క పోటుకి చస్తాంది. అడుగో నురుగు ఏవడాన కక్కుతోందో చూడు రారా ” అని అంకాలు కేక పెట్టాడు.

“ వొద్దురా నా మాట వినండి! ఉత్త పుణ్యానికి దాని ప్రాణం ఎందుకు తీస్తారు? ఆగండి. అది పిచ్చికుక్క అవునో కాదో చూడండిరా ” అంటూ సత్తిగాడు కూడా పరుగు తీశాడు.

“ ఒరేయ్ సీకేం పిచ్చా? అది పిచ్చికుక్క కాకపోకే కోడివెట్టల మీక ఎందుకు కొరుకుతుందిరా? ” అంటూ పోలయ్య దుడ్డుకర్తతో కుక్క నడుం మీద ఒక్క చరుపు చుచాడు. అప్పటికే పరిగెత్తి అలిసిపోయిన కుక్క ఈ దెబ్బకి నేల కరుచుకుని కళ్ళు కేలవేసింది. పిచ్చెక్కిన వాళ్ళలాగా తలొకళ్ళూ తలొక దెబ్బ కొట్టారు. కుక్క నాలుక వేళ్ళాడేసింది. ముక్కుల్లోంచి నెత్తురు కాలవలు కడుతున్నది. ఘనకార్యం చేసి గొప్ప విజయం సాధించిన యోధుల్లాగా వడ్డివాళ్ళంతా కోలాహలం చేశారు.

ఇంతలో రోడ్డు మీద ఆగిన లారీ మోత విసబడింది. హరను మోత వినగానే అంతా గబగబా గుడిసెల్లోకి పోయి పలుగులూ పారలూ పల్లకలూ పుచ్చుకుని గబగబా లారీలోకి జొరబడ్డారు. ఖాళీ లారీలో కూలీలంతా ఎక్కి వెళ్లి కంకర తవ్వి లారీ నిండా పోసి లారీలోనే గుడిసెలకి తిరిగివస్తారు. అందిల్చి ఎక్కించుకుని లారీ వెళ్లిపోయింది.

చచ్చిపోయిన కుక్క మూత్రం ఆకలి పడివుంది. పక్కనే నిలబడ్డ సత్తిగాడు అక్కడే బొవ్వులాగా నిలుచుండిపోయాడు. వాడికి తెలియకుండానే కళ్లు తడిసినయ. ఎన్నో గొట్టెల్ని, పండుల్ని అవలీలగా చంపి ఆరగించిన వాడి కరుకుకుంటే చూడాలి కుక్కని చూడగానే కరిగి పోయింది. చుట్టూ మడుగు కట్టిన నెత్తురులో తేలుతున్న ఆ కుక్కని చూసేసరికి వాడిగుండె కరిగి పోయింది. కళ్లు తిరిగిపోతున్నయ. కాళ్లు చణికిపోతున్నయ. ఇవాళ తను చెయ్యి చేసుకోలేదు. కాని ఎందుకో చెప్పలేని బాధతో గుండె నుండి పోతోంది. ఎంత నేపటికీ అక్కణ్ణించి కదలలేకపోయాడు. అంతా లారీ ఎక్కి వెళ్లి పోయారు. వాడు మాత్రం తన్నువనిక పోయి. పండుల్ని బాగా నేపటం, కోన్నాళ్లకి వాటిని లాభానికి అమ్ముకోవటం వాడి వృత్తి. బస్తీలో ఉప్పు, మెరవకాయా, చింతపండ్లా తక్కువ ధరలకి కొని వట్లెటూర్లో వెళ్లి ఎక్కువ ధరలకు అమ్మకుని లాభం తీస్తాడు. అందుకే అంతా వెళ్లిపోయినా అక్కడే నిలుచుండిపోయాడు. ఆ కుక్క కేసి చూస్తుంటే వాడికి గడిచిన జీవితం గుర్తుకొచ్చింది. నుంచి వయసు మీద పున్నప్పుడు తనూ ఒక కుక్కని బరినెవెట్టి పొడిచి చంపేశాడు. అది కూడా పిచ్చి కుక్క అనే అనుమానంపోనే, చంపేశాడు. కాని వాడి తల్లి ఈ మాట విని వలవలా ఏడ్చింది "కుక్కని సంపుతారంట్రా? బంగారం కుక్కని చేయించి దానం ఇచ్చినా ఆ పాపంపోదంట" అని మొత్తుకుంది. ఆ మాటలు వాడు అప్పుడు మనసుకి పట్టించుకోలేదు. కాని సరిగా ఆ మర్నాడే అర్ధరాత్రిపూట వాడి వెళ్లం ఎవరికి చెప్పకుండా గుడిసె మీద దెబ్బతీసి పారిపోయింది. పోయేది ఊరికేపోక సత్తిగాడు వ్యాపారంలో కూడ బెట్టిన అయిదువందల వెండి రూపాయలమూటా చంకన వెట్టుకుని ఉడాయించింది. ఈ దెబ్బ సత్తిగాడికి జన్మకి మరుపురానంత ఘాటగా శాకింది. అప్పటి నుంచీ వాడి గుండెల్లో పిరికితనం, పాపభీతి అంకురించిన్నై. అది తనకి కుక్కని చంపినందుకు దేవుడు వేసిన శిక్ష అని వాడికి బాగా నమ్మకం కుదిరింది. అందుకే కుక్కని చంపద్దని

గూడెంవాళ్లందరినీ అంతగా వారించాడు. ఎవరి పాపాన వాళ్లే పోతారు అనుకుంటూ వాళ్లను రోడ్డు వరకే జొన్న చేలోకి ఈడ్చివారేశాడు.

అయినా ఎనిమిదవ కునికి పడలేదు. ఏవేలో ఆలోచనలు తలలో పరుగెత్తుతున్నాయి. " ఏందయ్యా ఆది సున్నగా సూత్తుంచావు సోద్రేం. రా సల్ల జీవాలోకి కుడితి పడుదువు కాని " అని కుమిగొంతుతో గురివి కేక వెళ్తే సరికి ఉలికిపడి గుడినెకే నడిచాడు.

" చాకలాచో, చాకలాచో " అని గురివికేక వెళ్తే సరికి ఎందులక్కో గబగబా తొట్టెదగ్గరి ముసుగు పున్నాయి. సత్తిగాది చేవుకి ఒక్కొక్కా పందీ రున్నచోతులాగా కయారయింది. అప్పుడు కుడితి నగలడిసింది. " సున్నా పిల్లెడి? " అంది గురివి. వెతుక్కుగా పట్టాడుని సత్తిగాది కిర్ర పుచ్చుకుని రోడ్డు దగ్గరిన చెల్లె సరికి జొన్నచేసి కావలా వారు చెలోపడి వేరు వాసుచేసిందని వాని కాళ్ళ మీద గొట్టి పైకికి ఈడ్చివారేశాడు. ఇంతలో ఇంకొక సత్తిగాది మోలయివచ్చి చేసేవాడే. వాని ముసుగు మాగుండుకపోవటంవల్ల కళ్ళు తనవేసి సల్లచేసి పంపిసి మోసుకుపోయాడు. గుడినె వెళ్లెసరికి గురివి చేతులో నవా ఊగులాడినూ " పొట్టుకాడి కెళ్లి సమరుపోయించుకొన్నా " నని బయలు దేరింది. " నేతేస్తారే, సుప్పు సల్లచేనాలని కాసుకో " అని భార్యచేతులోంచి నవా తను తిసుకుని పొట్టుకి తనే బయలుదేరాడు. చమరు చంక వెట్టుకుని గురివి పొట్టు దగ్గరి కూచుని ఎంత నేవటిక గుడినె రాదు. ప్రతివాళ్లతోనూ ఎకచకాలాడుతూ ఎకమి నవ్వుతూ కేలకూ తెలుకూ వుంటుంది గురివి. ఇది చూస్తే సత్తిగాదికి మంటగా ఉంటుంది. తను వయసుముదిరినాక గురివిని వెళ్లిచేసుకున్నాడు. ఎదురు కట్టు ఇచ్చటమేకాక ఎన్నో వెండి నగలు కూడా వెట్టాడు. గురివి మంచి వయసు మీద వుంది. కూసం విడిచిన కోడె తామలాగా మిసమిలాడుతుంది. ఆ గూడెంలోకల్లా చక్కనిదని వేరు మోసింది. కాని ఏంలాభం? వెళ్లి అయిన మర్నాటి నింపీ సత్తిగాది గుండెల్లో ఏదో దుడుకు. ఇది కూడా మొదటి వెళ్లాంలాగే చేస్తందేమోననే అనుమానం పట్టిపీడిస్తోంది. గురివి ఎవరితోనైనా మాట్లాడినా, ఎవరికైనా మాసినా, ఎందుకైనా నవ్వినా సత్తిగాది వెయ్యికళ్లతో కనివెట్టి వెయ్యి చెవులతో వింటూవుంటాడు. బేరం కోసం కావడి వేసుకుని ఎంతదూరపు వల్లెటూరు వెళ్లినా సరే చీకటి పడేసరికి గుడినెకి

చేరుకుంటాడు. ఒక్క పూట అలస్యం అయితే ముళ్ళ మీదున్నట్లు వుంటుంది. మనసంతా ఇంటిమీదే. మొదటి వెళ్లాం చేసిన మోసం ఎన్నటికీ మరుపు రాదు. తనకి రెండో వెళ్లానికి వయసులో పాతికేళ్ళ తేడా వున్నదన్న సంగతి కూడా సత్తిగాడి మనస్సుని సీడలాగా వెన్నంటుతూ వుంటుంది. అందుకే గురివి కొట్టుకి వెళ్ళటం వాడికి సుతరామూగిట్టదు. కాని వాడు దాన్ని ఎంత కట్టుదిట్టం లో అట్టే వెట్టినా సందు చూసుకుని ఎక్కడికో తూసినలాగా, చూసుకు పోతూనే వుంటుంది. సంసారం తనది కానట్లు తామరాకుమీది సీటిబొట్టు లాగా, నేలమీద పాదరసంలాగా గురివి పొరుగు గుడి నెలలో తిరుగుతూవుంటుంది. మందులు ఇతరుల మైరెచేలలో చొరబడినా చూస్తూ పూరుకుంటుంది. పోసి తట్ట నెత్తిన వెట్టుకొని తోటివాళ్ళలాగా తప్పుపనికి వెళ్ళమంటే ఎక్కడలేని సుకుమారం వెళ్ళబోస్తుంది. అది కష్టపడడంకూడ సత్తిగాడికి గిట్టదు. గురివి ఎంత బేడవగా తిరిగినా తనే సమీకంగా సర్దుకు పోతాడు.

తనం ఎంతటపికబట్టినా లాభంలేకుండా వుంది. గురివికి ఈమంటింద మనసే వున్నట్లు అనిపించదు. తనమండే గూడెంలోని వయసుక్రూళ్ళతో పరాచూ లాడుతూ, వేలుతూ వుంటుంది. ఇదితలచుకుంటే సత్తిగాడిగూడె రగిలిపోతుంది. గట్టిగా బుద్ధి చెబితే మొదటికి మోసం వస్తుందేమోనని భయం. నిజానికి గురివి వాడి మెడకొక గుదిబండగా తయారయింది. వాడు చానివల్ల పడుతున్న అందోళనతోనూ, బాధతోనూ వాడుఅనుభవించే సుఖాల్ని మోల్చటానికే వీలు లేదు. గురివి సత్తిగాడి మనస్థానికి నిష్కణిది!

సీసానిండా నూనెపోయించుకుని గుడినెకి చేరుకునే సరికి సత్తిగాడికి గురివి కనిపించలేదు. ఇందాకకొట్టుకు వెళ్లాలని కళ్ళకి కాటుక వెట్టుకుని, జడలో బంతిపూలువెట్టుకుని ముస్తాబుచేసుకుంది. ఇష్టమే చీకటి పడటంంటే ఎక్కడికి వెళ్లిందో? బుడ్డిలో చుమురు పోసి దీపంమంటింపాడు. ఇంతనేపూ వెత్తనాలకి వెళ్లిన గురివి తిరిగివచ్చి పొయ్యిమీద కుండ పడేసింది. తుకతుక వుడికే ఎనసులాగా సత్తిగాడి మనస్సు అట్టుడికిపోతోంది. దీనికి బుద్ధి చెప్పటం ఏలాగు? అనే చింత వాణ్ని ఒక్కవరసన వీడిస్తోంది. ఏమీ తోచక గూడులో దూరిన మందులకేసి చూస్తూ కూచుండిపోయాడు.

పొయ్యిమీద కుండపెకిగంచి గురివి మళ్ళీ ఎక్కడికో బయలుదేరింది. గుడినెదారికి అడ్డంగా నిలబడి చింతనిష్టులాగావున్నకళ్ళతో “ చంపేస్తా.

అట్లుకదిల్తే " అని గర్జించాడు. సింహం అరుపుచున్నదేలాగా గురివి బిత్తర బోయి బెడురుచూపుతూ పొయ్యదగ్గరకి పోయి కూచుంది.

అన్నం తిని ఆవళంగానే ముసుగు తన్ని సత్తిగాడు పడుకున్నాడు. నిద్ర పోవటంలో వాడు కుంభకర్ణాడితవచ్చుడు. నిమిషంలో గురకకొట్టటం మొదలు పెట్టాడు.

నిద్రరాక గురివి ఎంతోనేపు కూచుని చివరికి మెల్లిగా లేచి గుడిసె వైటికి వచ్చింది. పులకరించే చలిగాలి, జలదరించే వెన్నెల. గుడిసె చాటున నకిగ అంకాలుగాడు కూచున్నాడు.

ఎప్పుడూ లేసిది కలతనిద్రలో సత్తిగాడికి మెళ్ళకువ వచ్చింది. గుడ్డి దీపపు వెలుతురులో గుడిసె మూలమూలలా గాలించాడు. గురివి కనిపించలేదు. దుబ్బుల్ని తీసుకుని గుడిసె వైటికి వచ్చాడు. గుసగుసలు వినిపించినయే. " గురిపి " అని కేక పేశాడు. క్షణంలో గురివి వచ్చి గుడిసెలో పిల్లలాగా కూచింది. ఎవలో మనిషి పారిపోతున్నట్లు సత్తిగాడికి కనిపించింది. ఆవేశంతో గబగబ చణక పోయాడు. గబగబా గుడిసెలోకి సరిగెత్తి గురివి కొప్పుపుచ్చుకుని ఈడ్చి " ఎక్కడి తెల్లావో చెప్పు " అని అరిచాడు. బదులు చెప్పకుండా గురివి శోకాలు మొదలు పెట్టింది. ఆ పారిపోయిన మనిషి అందితే చంపేనేవాణ్ణి, వాడి పేగులు మెళ్ళో దండపేసుకుంటాననీ, వాడి మాంసం తింటాననీ గణంపూనిన గణాచారిలాగా సత్తిగాడు చిండులుతొక్కాడు. గురివి పొంటి మీద కర్ర విరిగిపోయింది. ఈ కేకలు విని గూడెంవాళ్లంతా మూగుతున్నారని కనిపెట్టి గురివి " దొంగలు, శాంపంతా పోచుకున్నారు " అని తెలివిగా శోకాలు మొదలు పెట్టింది.

గూడెం అంతా గుమికూడి ఎవరికి తోచినమాట వాళ్లువిసిరి ఎవరి గుడిసెలకి వాళ్లు సర్దుకున్నారు. ఏమీ ఎరగనిదానిలాగే గురివి గుర్తుకొట్టుతూ నిద్రపోయింది. కాని సత్తిగాడు సలసల కాగిపోయాడు. దీనికి తగిన శాస్త్రి చెయ్యాలి. దీనికి మంచిబుద్ధిచెప్పాలి. అని తీవ్రంగా ఆలోచించటం మొదలు పెట్టాడు. ఆ క్షణంలో వాడికి గురివి మీద కోపంతో పాటు చిరక్తి కూడా కలిగింది. తన అందలం ఎక్కించినా దానికి తనమీద మనసులేదని తెలుసుకున్నాడు. ఆ నిమిషంలోనే ఆపుకోలేనంతలకాగను వచ్చింది. దాన్ని బరిసేతో పొడిచి చంపేద్దామనుకున్నాడు. కాని దీపం వెలుతురులో నిద్రపోతున్న గురివి ముఖం

కేసి చూసి ఆగిపోయాడు. తగిన శాస్తి చెయ్యాలి అని జపం చేస్తూ రాత్రుకా గడిచాడు.

తెల్లవారుజామునే లేచి సత్తిగాడు కావిడి బుజానవేసుకుని బయలు చేరాడు. ఇంకా చీకటి మసకగానే వుంది. దాన్ని లేవకుండానే దానితో చెప్ప కుండానే సత్తిగాడు గబగబాలేచి వెళ్లిపోయాడు. ఎక్కడికి వెళ్లిందీ ఎవరికి తెలియదు. ఎప్పుడు తిరిగివచ్చేదీ అంతకంటే తెలియదు.

బారెడుపొద్దు ఎక్కినాక కాని గురివికి మెలకువ రాలేదు. ఎవరిని అడిగినా మేము ఎరగం అంటున్నారు. కావిడి, సరుకులూ గుడిసెలో లేకపోవటం చూసి చీకటితోనే లేచి బేరూనికి వెళ్లివుంటాడని ఊహించింది. మళ్లా ఇంటికి చీకటి పడేవేళకి తప్పక తిరిగి వస్తాడనే ధీమాతో మామూలుగానే నలుగురితో సరాగాలాడుతూ, పకపకలాడుతూ రోజంతా గడిపింది. మొగుడికి తనమీద కోపం వచ్చివుంటుందని అనుకుంది. కాని తను ఒక్క సరసం విసిరితే చాలు వాడి కోపం ఎక్కడి దక్కడ మటుమాయం అయిపోతుందని గురివి దిలాసా.

చీకటి పడింది. పొద్దు పోయింది. గూడెం సర్దు అణిగింది. కొందరు చడ్డివాళ్లు చెన్నెట్లో కూచుని “బ్రహ్మపట్నం పోవడంలే ఆడవి అడ్డము అన్నయ్యా” అని పదం పాడుతున్నారు. అంకాలుగాడు మటుకు గుడిసె ముందు నులక మంచం మీద కూచుని “నీకూ నీ వారు లేరూ నాకూ నా వారు లేరూ” అని పాట అంగుకున్నాడు.

గురివి గుండెలు దడదడా కొట్టుకున్నయ. పిడుగులు జవ్వా సరే రాత్రి అయేసరికి ఇంటికి చేరుకునే సత్తిగాడు ఇవాళ ఇంకా ఎందుకు రాలేదో? ఎక్కడైనా ఏదైనా అపద సంభవించిందేమో నని మనసు దుడుకుగా వుంది. నాలుగు గుడిసెల అవతల తన అత్త, ఆడబిడ్డా విడిగా కాపురం వుంటున్నారు. వాళ్లతో వెళ్లి చెబుదా మనిపించింది. వాళ్లు తనతో మాట్లాడరు. మొగుడి చేత వేరే కాపరం వెట్టిందిందని గురివిపీద వాళ్లకి గుర్తు. అంతే కాకుండా ఏవో మాయమందులు వెట్టి సత్తిగాడ్ని వలలో వేసుకుని దాని ఇష్టం వచ్చినట్లు ఆడిస్తున్నదని అక్కను. అందుకే గురివి వెనకాడింది. ఒక ముద్ద నోట్లో వేసు కుని ఏ వేళ్లైనా మొగుడాస్తాడేమో నని కుండలో అన్నం మూత వెట్టి నడుం వాల్సింది. “తెప్ప మీదా తేలిపోదాం పదరా” అని అంకాలుగాడు పాడేసాట

గాలితో తేలివస్తోంది. ఆ పాటకి గురివి గుండెలు దడదడా కొట్టుకున్నయ్. లేచి వెళ్లి అడవిడ్డని బతిమాలుకుని తనకి గుడిసెలో తోడు వడుకోటానికి రవ్వంది. కాని అడవిడ్డరానంటే వచ్చి గురివి ఒక్కతై వడుకుంది. అంకాలుగాడు తన పాట అరబ్బిరోదనమని నోరు మూసుకుని నిద్రపోయాడు.

ఆ మర్నాడు కూడా సత్తిగాడు ఇంటికి తిరిగి రాలేదు. అంతా ఆశ్చర్య పోయారు. బేరానికి వెళ్లినా గుడిసెకి చేరుకోకుండా ఇంత నేపు ఎక్కడున్నాడా అని అందరికీ ప్రశ్నగానే వుంది.

వారం రోజులు గిర్మన తిరిగినయ్. కాని సత్తిగాడి బాదా జవాబు లేదు. వాడి తల్లికి చెల్లెలికి కూడా అందోళన ఎక్కువైపోయింది. పోట్లాడి ఇంటిల్లంచి వెళ్లగొట్టించని గురివిని తెగతిట్టి పోశారు. ఇద్దరూ చెరొకపేవుకి వెళుటానికి వెళ్లారు. గురివి గుండెల్లో రాయిపడింది. ఏమైపోయాడు? ఎక్కడికి వెళ్లాడు? ఇన్నాళ్లెందుకు రాకుండా వున్నాడు? అని ఒకటే అందోళన బయలుదేరింది. గుడిసెలో కూచుంటే పిచ్చులూ వెర్లులూ ఎత్తినట్లుగా వుండి మరొక మూలకి వెళ్లి ఆచోకి తెలుసుకు రావాలని తనూ బయలుదేరింది. గుడిసె దాటి టైటికి రాగానే అంకాలుగాడు ఎదురుగావచ్చి “ఎక్కడికి బయలుదేరా?” అన్నాడు. “చెవులాడటానికి” అని గురివి అనేసరికి “బలే బాగుంది. ఈ ఎండలో సువ్వెక్కడికి? నేను వెళ్తానులే” అని తనూ బయలుదేరి వెళ్లాడు.

అన్ని పూళ్లూ తిరిగి తిరిగి బాదా తెలియక ఆత్మా అడవిడ్డా తిరిగి వచ్చి గొల్లువన్నాడు. గురివి గుండె బేజారెత్తిపోయింది. వెతికి వస్తానన్న అంకాలు గాడు కూడా సత్తాలేకుండాపోయాడు.

ఇంకోవారం రోజులు పోయాక అంకాలుగాడు అరికాళ్లు అరిగిపోయేట్లు తిరిగి ఇల్లు చేరుకుని ఒకపూళ్ల సత్తిగాడు సరుకులు అమ్ముకోటాని కెళ్లి కలరా తగిలి చచ్చిపోయాడనీ, ఆ పూరివాళ్లే చందాలు వేసుకుని దహనం చేశారనీ చెప్పాడు. గురివి గుండెలు బాదుకుని ఏడ్చింది. ఒకరోజంతా ఏడుస్తూ మంచినీళ్లు కూడా ముట్టుకోకుండా పడివుంది. సత్తిగాడి తల్లి చెల్లెలూ దిక్కులు దద్దరిల్లేటట్లు శోకాలు వెట్టారు. అంత దుఖంలోనూ గురివిని అడ్డుమెన తగ్గూ తిడుతునేవున్నారు. అదేచావుకి కారణం. అదే వాడి మనస్సు విరిచిందిట.

దాన్ని కట్టుకున్నప్పుట్టుంచీ వాడికి శని చుట్టుకుందిట. అదే వాడికేవో పిచ్చి మందులు వెట్టి చంపేసిందట. ఒకటేమిటి? కడుపు మంది వడ్డివాళ్లు ఒకళ్లు నొకళ్లు తిట్టుకుంటుంటే మిటే మనభాషలో ఇన్ని వెధవ తిట్లున్నయ్యా అని ఆశ్చర్యం వేస్తుంది! అన్ని తిట్లూ తని గురివి నోరు మెదపకుండా పూరుకుంది. సత్తిగాడి కోరమీసాలూ అక్కడక్కడా నెరిసిన గిరజాలూ, చేతికి వెండిదండ-కడియం—గురివికళ్లలో మెదులుతున్నయ్. ఎందుకో దానికి సత్తిగాడి చావు కబురు నవ్వుటానికి బుద్ధి పుట్టటంలేదు. కాని అంకాలుగాడు ఒట్టువేసిగట్టిగా చెబుతున్నాడు. నవ్వుకపోవటం ఎలాగు?

సత్తిగాడి దినం కూడా జరిగిపోయింది. ఇప్పుడు అంకాలుగాడినే అంకా కులం వెద్దగా ఎన్నుకున్నారు. మొగుడు పోయిన దిగులు పాతబడిపోయి గురివి ఎప్పటిలాగే సరదాగా చలాకీగా తిరుగుతూ నవ్వుతూ కాలం గడవటం మొదలు వెట్టింది. అంకాలుగాడి ఆశలకి అంతు లేకుండా వుంది. తనని మారుమనువు కట్టుకోమని గురివిని అడిగాడు. నాలుగొందల కట్నం, బంగారం గొలుసూ, వెండి సొమ్మలూ వెడతానని ఆశవేట్టాడు. ముందు వొద్దని సణిగినా చివరికి గురివి ఒప్పుకుంది. అది ఒప్పుకోటం, వెళ్లిజరగటం రెంటికీ మధ్య వ్యవధి లేదు. గురివి మారుమనువు కట్టుకున్న నాటికి సరిగ్గా సత్తిగాడు చచ్చిపోయి నెల అయింది.

మనువు కట్టుకుంది, కాని గురివి గుండెల్లో దుడుకు తగ్గలేదు. సత్తిగాడి రూపం సింహస్వప్నంలాగా అస్తమానమూ గుర్తుకొస్తుంది. నిజంగా చచ్చిపోయాడా అని అంకాలుగాణ్ణి నిగ్గదీసి ఎన్నో సార్లు అడిగింది. వాడు బల్లగుద్ది నిజమేనని చెబుతున్నాడు. అయినా దాని అందోళనతగ్గటం లేదు. ఏనిమిషాన ఏం ఆవద మూడుతుందో అని ఒకటే దిగులుగా వుంది. ఈ కాపురం అగ్ని పర్వతం మీద నివాసంలాగా వుంది. ఏ నిమిషంలో ఇదంతా బద్దలయిపోతుందో ననే భయంతో గురివి దద్దరిల్లుతోంది.

గురివి మునపటి లాగా సరదాగా లేదని అంకాలుగాడు పసికట్టాడు. ఆ ఊరువదిలేసి ఇంకో చోటికి లేచిపోతేకాని గురివి మనస్సు బాగు పడదను కున్నాడు. కాని ఆ రాత్రి గురివి మరీనిగ్గదీసి అడిగింది. నువ్వు తెచ్చిన కబురు నిజమేనా? అని నిలవేసింది. ఎల్లాగో మాట దాటేశాడు. “నిజమైతేనేం కాకపోతేనేం? మనం దూరదేశం వెళ్లిపోతాంగా” అన్నాడు అంకాలుగాడు. “ఎప్పుడూ?” అందిగురివి. ఎల్లిపోదాం, ఎల్లుండి బేస్తారం మంచిదని బాప-

తెలుగు మాటల ఆత్మకథలు

శ్రీ భండవల్లి లక్ష్మీ వ్రేరింజనం M. A.

ఉపకవి

తెలుగు మాటల ఆత్మకథలను చెప్పింప నలవి నాము. ఈ మాటలను ఎక్కడనుండి సేకరింపవలెను? నిఘంటువుల నుండియూ? వాఙ్మయ గ్రంథముల నుండియూ? నిఘంటువులలోని మాటలు నీటినిబాసిన కవలముల వంటివి. అవి వాడినట్లునై నవి. కొన్ని నిఘంటువులు ఈ పదములు సాహిత్య గ్రంథములలో ఎక్కడ వాడబడినవో యెత్తి చూపి నానికి కొంత యూపిరి పోసిన మాట నిజమే. శబ్దరత్నాకరము మూల్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు వంటివి వనభూమిలోని పూర్వ నిఘంటువులు. అంధ్రనామ సంగ్రహము వంటివి మాటలవండులను మాత్రమే కూర్చి సమర్పించినవి. ఇవి యమనీహుని యమగు జాడలలో నడచుచు పర్యాయపదముల నొకొకతో మాలకట్టినవి. "ముకరాంటి యరపది సొముల వేలుపు, మినునీగదయ్యంబు, మిత్తిగొంగ" ఈ రీతినుండును. పదములకు మహాకవుల రచనల నుండి ప్రయోగముల నెత్తిచూపు పద్ధతి అంగ్లమునుండి మనకు వచ్చినట్లు తెలిసిందెను.

కాగా ఈ మాటలను పూర్వకానములు, వాఙ్మయ గ్రంథములు (సాహిత్యము, లక్షణగ్రంథములు, శాస్త్రగ్రంథములు) లిఖితస్థితిని అందుకొనని ప్రజావాఙ్మయము, నేటి జనుల వాడుక, ఆయాప్రదేశముల నుండి సేకరింప వలెను. వీనిలో చిన్నపిల్ల భేదముకాని; ముఖ్యము అముఖ్యము అని కాని; పాత్ర కొత్త వివక్షతకాని, గాంధికము వ్యావహారికము అను పక్షపాతముకాని చేయరాదు. ఫలానా మండలములో వాడుక యందున్నవి. గురూకుమారాజ్ ఆన్యమండలములలోనివి విస్తృత రూపములు, అరు నహంభావమును పనికిరాదు. మండలము అన్నప్పుడు ఏమండలము? భౌగోళికమా? గోదావరి, కృష్ణ, ఓరుగల్లు, కరీంనగరము వంటివా? వైంగికమా అనగా స్త్రీ పురుష భేద సూచకమా? లేక వర్ణము, తెగ, జాతి, సుర్వత్ర, వృత్తి, వంటిభేదపామరకూటము. వీనిని సర్వేక్షించినదా? ఈ వివిధమండలములలో వాడుకలోనున్నవి, వానిని నుండి చొరికినవి ఆగుమాటలు మన కథావీధిలోనికి రావలెనకే, రాగా పోగా ఈ మాటలను నున్నట్లు వదలెదామని వలపక్షము చేయబూనుకొన్నచో - సభ్యమా - అసభ్యమా, అను విన తీగముక్తమే పాటించులయుక్తము. ఇట్టి పదములనే అసభ్యములు, అశ్లీలములు, తిట్లు, మూతులు అని చెప్పవచ్చును.

పాపము! వీటిని వలపక్షమునకును బాధించుకూడ ఒక వ్యక్తితో చూచిన అన్యాయమే యనిపించును. అది చేసిన నేరమేమి? కొన్ని గుర్తించవలయును. జఘన్యములని జనులు అనుటనే భావములకు ఈ మాటలు ప్రతిరుదులుగ నుంటున్నవి. వాటిని ఉచ్చరించినపుడు ఒక విధమైన సాంఘిక

నీతికిని, శిక్షణకును అలవాటుపడిన మనకు బుగ్గలు ఎట్టివారుచున్నవి. అనగా సిగ్గుపడుచున్నాము. వాటిని విననప్పుడు గోప్యమైన యొక మానసిక వికారము మనలో కలుగుచున్నది. దాని యుక్త-భావమే నైన చెప్పిన కపోలరక్తక్షయం. వనపల్పు బాల బాలికలు ఈ మాటలు విన్నప్పుడు ఎట్టివెవరు. డిల్లపారు. వారిలో బూతుమాటలుకూడ ఎట్టి మానసిక వికారమును కలిగించుట లేదుకదా. కావున బూతుమాటలు వక్ర్యశ్రోతల మనః ప్రవృత్తులను బట్టియే ఆసభ్యము లగుచున్నవి కాని నై సర్గి-కముగ వానిదోష వేదియులేదు.

అవియు పవిత్రములే. శబ్దబ్రహ్మ నిశ్చలములే. సప్రయోజనములే. ఉపేక్షింపరాని శరీరావయవములగును, మానసిక భావములగును అవి బోధకములై యున్న మాట కాదన జాలము. కని, వానిని విడిచి పెట్టెను, కాస్త్రజ్ఞుడు వానిని త్యజింపలేదు. కారీకాస్త్రజ్ఞునకును వైద్యకాస్త్రజ్ఞునకును, ఎల్ల, ఇతరపదములవలెనే ఇదియు. అననమైనవే. వీనిలో సభ్యతాసభ్యతాజ్ఞాన చేసినచో అతని కాస్త్రమే నశువును. కొంచెము తెరమరుగుగానుండుటకై పచ్చితెలుగుమాటలను వాడక, పండి ఎండి కొయ్యబారిన సంస్కృత పర్యాయపదములను వాడుకొని ఈ కాస్త్రజ్ఞుడు కాలము తెగ్గబుచ్చుకొనవచ్చును.

మొత్తముమీద బూతు మాటలు, తిట్లు పదములు, అన్నియు భాషలో అంతర్భాగములే, ముఖ్యస్థానము వహింపవలసినవేమని యొప్పుకొనక తప్పదు. అయిన పాప మికడజాతి-మాటలనుకురించి జాతివహించి విడిచిపెట్టెను. అన్యధావశమున, కడజాతిమాల సంఖ్య మొత్తము పదములసంఖ్యలో చాలతరుగవ నిష్పత్తియగుచున్నది. కనుక ఉపేక్షించినను ప్రమాదములేదు. కవులగుకూడ వీనిలో సుందరమైన వానిమీద మాజులేకపోలేదు. లేసన్నచో పింగళినారనవంటి మహాకవి “శ్రీ చన్ద్రాంశల” నని కావ్యమెత్తుకొనునా? శిల్పకారుడు, చిత్రకారుడుకూడ సుందరములైన గోప్యవస్తువులను శిల్పించుచు చిత్రించుచునేయున్నాడు. నిరపరాధులైన ఈ కడజాతిమాలలను బూతుపదములకుటకన్న చాటుమాటలు అనుట సమంజసమని చెప్పుచు, గోప్యపదముల తత్వవిచారణము ముగింతుము.

మనము పెట్టుకొన్న ప్రమేయములో గ్రాంథికపదములు, వ్యావహారికములుకూడ చేర్చియున్నాము. ఈ యుభయములకున్న చెప్పుట అవసరమా? గ్రాంథికశబ్దములను మాత్రము పవిత్రభాషావేదికమీదికి రానిచ్చిన చాలదా? అపభ్రంశములనవగిన వ్యావహారికరూపములకు సమున్నతస్థానమియ్యనే? ఇత్యాదిప్రశ్నలు జనించును. ఈ విషయమై అనగా, సుశబ్దోపదేశము చేయువలెనా? లేక అపభ్రంశోపదేశముచేయువలెనా? లేక ఉభయమును చేయువలెనా? ఏలాగుచు, ఇత్యాదిప్రశ్నలు పరిష్కరింపవలెనో భాష్యములో చేయబడినది. సమాధానములే

ఈయబడినది. అట్లే ఒకొక్క శబ్దమూలమునకు ప్రతినిధియైన యొక్క శబ్దమునుగూర్చి ప్రసంగించిన చాలదా ? ప్రతియొక్క పదమునుగూర్చి ఆత్మకథ వివరింపనేల, ప్రతిపద పారాయణము అవసరమా ? సాధ్యమా ? అపప్రశ్నలుకూడ భగవత్ప్రతంజలి వేసికొని సమాధానమిడినాడు. విజ్ఞానప్రసరమైన ఈ చర్చను దృష్టిమూలమొకొని తెలుగుమాటల ఆత్మకథల ప్రక్షేపమును ముందు ముందు నిర్ణయింపము.

కవిత

రంగం, రణరంగం, సంఘం

“ భాగ ”

సంఘం చదరంగం గదిలో

కాలం గీసిన గిరిలో

బంటును — బందిని;

బొందిలో వ్రాణం గంతులు వేయగ

బంటును, బందిని;

గెంతిన, రాజును కట్టగ

కాలం గీసిన గీటును దాటగ

ఉదయం ఉదయం పగులును వృదయం

వగిలిన వృదయంలో విచ్చును ఉదయం

కన్నడ సాహిత్య ప్రారంభ యుగము

డా॥ హెచ్. వి. కులకర్ణి, M. A.

భారతీయ నాగరికత, సంస్కృతుల నలెనే కన్నడసాహిత్యప్రారంభయుగం కూడా ఆత్మంత ప్రాచీనమైనది. దాని చరిత్రకారులు కడలిన కన్నడ సాహిత్యచరిత్ర నిర్మాణ ప్రమాణాలపై గాక కేవలం కల్పనపై విరాసిన ఆధారాలపై ఉన్నది. అయినా ఆకాడకగ్రామీణ భింధిన కొద్దిపాటి ఆధారాలపై భారతీయ సాహిత్యనిర్మాణ వికాసాలలో ప్రముఖపాత్ర వహించిన కన్నడ భాషాప్రారంభము, అక్షర భూతకాలంలో ఆశ్లేషించబడి మనోరంజకం కాకపోదు. మొహంజదాలో శిలాలలో దొరికిన చిత్రలేఖలలో ఆంధ్రస్వరూపికి పూర్వ స్త్రీ హెరాన్ గారు వాటిలో ఉన్న కల్లనీర్ బాలికే “కన్నడిగ” బాలికే పోలికలున్నవని చెప్పారు. ఈ మాట వాస్తవమని విశ్వసించినట్లయితే, మొహంజదాలో నాగరికత ఉన్నప్పుడు శిఖరాల నందుకున్న పోజుల్లోనే కన్నడం ప్రచారంలో ఉండేదని ఒప్పుకోకతప్పదు. తరువాత అనేక యుగములు గడిచిపోయిన పిమ్మట వెలువడిన మహాభారతంలో “కర్ణాట” శబ్దము స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. ఈ గ్రంథంలోనే మరొకచోట “మహిష్మగ”, “మనవాసిక” “మంతల” దేశముల వర్ణన కనిపిస్తున్నది. వాటిని నేడు “మైసూరు” “నవవాసిక” “ఉత్తర కర్ణాటకం” అనే కేంద్రీయ స్వరూపాలున్నాయి. కాని స్పష్టమైన ప్రమాణాలు దొరకక పోవటంవల్ల క్రమబద్ధమైన చరిత్ర వ్రాయడం సాధ్యంకావడం లేదు.

క్రీ. పూ. 300 సంవత్సరములనాడు కర్ణాటక భాషను పాఠించిన శాతవాహన చక్రవర్తుల కేంద్ర, “పులిమాయి” “హల” మొదలైనవన్నీ శిల్పకన్నడ శబ్దాలే. శాతవాహన చక్రవర్తులు కన్నడభాషాభిమానం కలవారనీ, కన్నడభాషను ఆశ్రియదాతలనీ, ప్రసిద్ధ మహారాష్ట్ర చరిత్రకారు దొకడు తన గ్రంథంలో ఉల్లేఖించాడు.

ఒకానొకప్పుడు కల్పనాకథ కంటే కూడా చరిత్ర ఆశ్చర్యకరంగా ఉంటుంది. అక్కి-కంకన” అనే చోటును తీర్చినప్పుడు రెండో శతాబ్దం నాటి నాటకగ్రంథం ఒకటి బయలు పడింది దానిలో కొన్ని కన్నడ వాక్యాలుండటం చూస్తే చాలా ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. దాని వలన కన్నడ భాష రెండో శతాబ్దంలోనే విరివిగా మాట్లాడబడుతుండేదనీ, అయినా గానం కన్నడ సాహిత్యానికి ప్రచారం ఉండేదనీ స్పష్టమవుతున్నది. అందువల్లనే విదేశీయులు ఈ భాషను నేర్చుకొని ఉంటారు. అయినా ప్రాచీనతమమైన కన్నడగ్రంథం 7 వ శతాబ్దంలో మాత్రమే వ్రాయబడినట్లు తెలుస్తున్నది. ఈ గ్రంథము ‘నృపతుంగ’ రచితమైన ‘కవిరాజ మర్గము’. ఆచార్యనండి రచించిన ‘కావ్యాదర్శము’ ఆధారంగా తిసుకొని వ్రాయబడిన కావ్యగ్రంథమిది. మందిసాధన, విశేషఆధ్యయనం చేసిన పిమ్మటనే

ఇటువంటి కావ్యగ్రంథరచన జరగడం సంభవం. ఈ గ్రంథంలో పాల్గొన్న కన్నడ శైలి పళ్లగన్న దాన్ని గూర్చి చర్చించబడినది. పాల్గొన్న కన్నడ కవులకూ, వారికి సంబంధించిన విమర్శలకూ, ఇందులో ఎవరూ పాల్గొన్నారో ఇవ్వబడినది. ఈ గ్రంథంవల్ల కేయకథా శైలి కూడ అనాడు ప్రచారంలో ఉండేదని అవగత మౌతున్నది. ఈ శైలిలో గద్య పద్యములు రెండూ ఉండేవి. ఈ శైలి ప్రజారంజకం కావటంవల్ల, వివిధా ప్రచారంలో ఉండటం వల్ల అనేకులు గొప్ప గొప్ప రచయితలు కూడ ఈ శైలిని ప్రసంగించారు. పాల్గొన్న కాలంనుండి ప్రచురితమై యున్న “దేవండే” చేత్రాణ అను ఛందస్సులు కూడా ఇందులో చర్చించబడినవి. ఈ శైలులు రెండూ, స్వతంత్రమైనవిగా భావించబడుతున్నవి, కాని ఈ గ్రంథానికి ఆధారమైన సాహిత్యసంపద లభించకపోవడం కేవలం మన దురదృష్టమే. అయినా ౯వ శతాబ్దానికి పూర్వం కూడ సాహిత్యనిర్మాణం సాగుతుండేదని మనము దీనిని బట్టి ఊహించుచున్నాము. ఈ గ్రంథంలో చర్చించబడిన “దర్శనీకుమార” క్రి. శ. ౬వ శతాబ్దం నాటి గంగరాజు ఒకడేనని వర్ణనలన విశదమవుతున్నది. శిలా శాసనాలవలన గంగరాజు గొప్ప పిదపాండుడనీ, లేఖకుడనీ కూడా తెలుస్తున్నది. “చూడామణి” అనే గ్రంథం పేరుకూడా ఈ శాస్త్రంలో కనిపిస్తున్నది. ఇది జైనభక్తత్వజ్ఞానాన్ని బోధించే తత్వశాస్త్రం. దీనిలో ౯౬ వేల పద్యాలున్నవి. దీనిని శ్రీ తుంబులురాచార్యులు రచించారు. ౭వ శతాబ్దానికి పూర్వంకూడా కన్నడభాష, కన్నడ సాహిత్యం బాగా ప్రచారంలో వుండేవనీ, ఉన్నతస్థితిలో వుండేవనీ, ఈ గ్రంథంవల్ల మనకు ఋజువు అవుతున్నదని కన్నడ విద్వాంసులు శ్రీ ఆర్. నరసింహాచార్యులు గారు వ్యాఖ్య.

క్రి. శ. ౫వ శతాబ్దం నుండి లభించిన కన్నడశిలాశాసనాల సంఖ్య పెరుగుతున్నది. వీటిలో కన్నడ సాహిత్య సౌందర్యం చక్కగా కనిపిస్తున్నది. మైసూరు రాజ్యంలో “హల్మిడి” అనేచోట దొరికిన క్రి. శ. ౪౫౦ నాటి శిలాశాసనం కన్నడ భాష పుట్టి పూర్వోత్తరాలను వెల్లడిస్తున్నది. కన్నడభాషపై పడిన సంస్కృతభాషా ప్రభావం ఇందు స్పష్టంగా గోచరిస్తున్నప్పటికీ, కొన్ని పురాతన శైలికి సంబంధించిన వాక్యాలుకూడ ఇందులో మనకు దృష్టిగతమౌతున్నవి. వీటివలన ఈ భాష ఇంతకంటెకూడ పాల్గొన్న మైనదని స్పష్టమవుతున్నది.

మైసూరు ౫వ శతాబ్దంలో వ్రాయబడిన ఛందోబద్ధరచన ఒకటి ఒకశిలాశాసనంలో లభించింది. కన్నడ భాషలోని ఛందోబద్ధ రచనలలో ఇది మొదటిది కావచ్చు. ఇందులో గుణమధురదు అను నాయకుని గూర్చి బాగా ప్రశంసించబడినది. దీని భాష చాలా ప్రాచీనమైనదన్నట్లు గోచరిస్తున్నది. దీనిశైలి, విషయము, కావ్య లక్షణ సమన్వితమైనవి. క్రి. శ. ౨౦౦ నాటి బాదామి, ‘శ్రామాదేశగోళ’ ల శిలాశాసనాలు, చక్కగానే పడుగుంపునను, అలంకార

సౌందర్యము మొదలగువాటికి మచ్చుతునకలు. కన్నడ సాహిత్యము గ శత్రుద్రిము నుండి ప్రారంభమయిందనుచుంటే సందేహానికి తావు లేదని దీని తాత్పర్యం

సృష్టకుని “కవిరాజ మార్గము” కన్నడ సాహిత్యంలో చాల ప్రధాన మైనది. కన్న-
డులనూ, నాటి దేశమునూ పట్టిస్తూ, ఈ ప్రదేశము కావేరి నుండి గోదావరి వరకు వ్యాపించి ఉన్న
దని వాగ్దాడు సృష్టకుడు. ప్రజలలో కావ్యాభిరుచి చాలా ఉన్నదనీ, నిరక్షరాస్య డైనా
ఉత్తమ కవిత్వాన్ని వ్రాచుగలిగి ఉన్నాడనీ కన్నడులవిషయంలో ఆయన వ్రాశాడు. “చదువు-
“రానివారు కూడ” కావ్యప్రయోగపరిజ్ఞితమతులై యుండేవారని వకానించాడు. కావ్య-
విషయంలో ఆయన చెప్పినమాటలుకూడ అమూల్యమైనవి. ఆదర్శకావ్యలక్ష్యాన్ని గూర్చి
“అయన” అధికంత సత్కవి సార్వ ప్రధాన భాష్యం కావడం — అశలభువనహితం” అని
నడిచాడు.

కన్నడ సాహిత్యానికి అద్య ప్రసంగములు జైనమతస్థులనే విషయం నిర్ణయమైనది.
అందువల్లనే కన్నడ ప్రాంతీయంలో జైనమతం విశేష ప్రచారాన్ని పొందింది. అలాటి రాజభాష
సంస్కృతమయినా జనసామాన్యం మాట్లాడేది. కన్నడమే జైనమతాచార్యులు ప్రజల సాక్షాత్తం
కొరకు, ప్రజల భాషలోనే తమవత ప్రచారం చెయ్యటం ఉచితమని భావించారు. ఈ దృష్టితోనే
వారు కన్నడ భాషలో గ్రంథనిర్మాణం ప్రారంభించారు. దీనివలన జైనమతంతోపాటు
కన్నడ సాహిత్యం కూడ దిన దినాని వృద్ధి నొందినది. వాఙ్మయ చరిత్ర దృష్టిలో ఇది చాలా
వహిత్రమైన విషయం. జైన విద్వాంసులు చక్కని సంస్కృత భాషావనితయం కలవారైనా,
అత్యంత సరళమైన వ్యాసహాసి భాషలో తమ మతిగ్రంథాలను నిర్మించారు. సంస్కృత
సాహిత్యంతో సన్నిహితసంబంధం కలవారనటంచేత, దానిలోని అమూల్య జ్ఞానసంపదను
కన్నడులకు అందచేయ గలిగారు. ఈ విధంగా జైనపండితులద్వారా కన్నడ సాహిత్యం
దినదినాభివృద్ధి నొందినది.

ఇటు కన్నడ గద్య పద్య రచనలు సంస్కృతంతో సహజంగా కన్నడాన్ని గద్య
నెకొంచాలని కలలకన్నారు. దాని కోసం వారు నిర్మించిన కృషిచేశారు. అటు జైనమతా
చార్యులు తమ మతాన్ని వ్యాప్తం చేయడం కొరకు ప్రజల భాషలో సాహిత్యం సృష్టించారు.
దానిలో కన్నడభాష, సాహిత్యములు దుర్లభగతితో పురోగమించినవి. కొంతమంది
అనువాదకులు సరసమైన భాషలో మూలగ్రంథమును అనువదించడమే కాక తమ స్వతంత్ర
ప్రతిభనుకూడ ప్రదర్శించారు. “కవిరాజమార్గము” ఉత్సాహపంతులైన ఈ సాహిత్య
నిర్మాతల విశేష ప్రోత్సాహాన్ని కలుగ జేసింది.

౧౦ వ శతాబ్దంలో “పంపకవి” తన సరసమందర సాహిత్యనిర్మాణం ద్వారా కన్నడ సాహిత్య స్వర్ణయుగాన్ని పాత్రధం చేశాడు. అందు వల్లనే “పంపకవి” అడివియను ఓరుదు వహించాడు. అతని కవితలో వైదిక, జైనవత్తులలోని ముఖ్యసిద్ధాంతాల సమన్వయం గోచరించింది. కన్నడభాషలో సాంకేయ వైశిష్ట్యాలతో సంస్కృతభాషలోని సౌందర్యాన్ని మేళవించడం పంపకవిలోని రెండో విశేషం. ఈ కారణం వల్లనే అతని తరువాత కన్నడ కవులందరి మీదా అతని శైలితొలూకు ప్రభావం చూస్తున్నది.

౧౦ వ శతాబ్దంలో కన్నడసాహిత్య స్వర్ణయుగానికి నాందీపుస్తాపన ప్రసాదించని వైసవనవిచేసియేయన్నా. చంపూకావ్యప్రసరమైన పంపకవిని కేరతో ఈ యుగాన్ని పంపయుగమని కూడా అంటున్నారు. ఈ యుగానికి కన్నడసాహిత్యంలో విశేషస్థానం లభించేసిన కవులందరి పరిచయ్యాన్ని పొందుపరచడం ఆవశ్యకం.

పంపకవి రచించిన గ్రంథములు రెండు. (౧) “విక్రమార్జున విజయము.” దీనినే పంపభారత మంటారు. (౨) అదిపురాణము. ఈ రెండు రచనలు క్రీ. శ. ౧౦౪౦ నాటివి. “శాంతి పురాణం” రచించిననాడు పాన్న. ఈయన క్రీ. శ. ౧౧౦౦ నాటివాడు. ౧౨౬౦ సం॥ లో చాముండ రాయడు “చాముండ పురాణము” రచించాడు. ఇదే కాలమునకు చెందిన “రన్నకవి” రచింపుటైన “గదాయుద్ధము” “అజిత పురాణము” అను రెండు గ్రంథములు ప్రసిద్ధమైనవి. నాగవర్మ “బాగాకదంబి” ని కన్నడంలోనికి అనువదించాడు. భక్తపుస్తకం ఆధ్యాత్మిక విషయాలపై వ్రాస్తే, మరొక పుస్తకం లౌకిక విషయాలపై వ్రాయాలనే ఆచారాన్ని ఆరోజులలో కవులు సాటించేవారు. ఓటిని అగమిక కావ్యములు అనేవారు. తరచు రామాయా మహాభారతముల నుడిగాని, లేక శైవవిభజనండి గాని వస్తువు నెంచుకొని కావ్యరచన చేయుచోడి. స్థానాభాసం వల్ల అగమికరీతి కొక ఉద్ధాహరణను, లౌకికరీతికి ఇంకొక ఉద్ధాహరణను నూత్రమే ఇక్కడ పొందు పరుస్తున్నాను.

“మహాకవి పంప” ని “అది పురాణము” అగమిక కావ్యరీతిక వంటి ఉదాహరణ. ఇందులో కేవలము మతవిషయాలేకాక కావ్యలక్షణాలూకూ నిండి ఉన్నవి. మతభోధ, కావ్యశిల్పము, ఈ రెండు దీనిలో పడుగు పేకలవలె ఉన్నవని చెప్పవచ్చును. భక్త విషయములందు పంపకవికి అనక్తి మెండు. అందువల్లనే జపరచములు, ధర్మోపదేశములు మొదలైన వాటికి అతని రచనయందు ప్రాభావ్య మేర్పడినది. పంచమహాకవ్యలాది మతవిషయకచర్చలు ఆని వాగ్య మైనప్పటికి, వాటితోపాటు కావ్యలక్షణాలను చూపగ నిర్వహించుకుంటూ రావడంలో పంపకవి ప్రావీణ్యం కనపడుతున్నది. తన రచనలో పంపకవి పై విషయాలతోపాటు నాటకీయ

తత్సాక్షికుడ సాగ్రధావ్య వివక్షలంచేత వాటిని చూడటంలో ఆమితమైన ఆనందం కలుగుతున్నది. అనుమయంలో మనుష్యుడు దైవనిర్ణయానుసారము, పుట్టినది మొదలు గిట్టేవరకు తన పురోభివృద్ధికొఱకు చేసేప్రయత్నాలన్నీ కళ్లకు కట్టినట్లు కనిపిస్తాయి. ఇట్టి తరుణంలో మనుష్యునికి కారీక విషయవాంఛలన్నీ నశించి అలౌకిక సుఖానుభూతి కలుగుతుంది. మానవుడు సైహజంగా సాంసారిక సుఖాలవైపు ఆకర్షించబడుతూ వుంటాడు. అందువల్ల అడంబరంలోను, ఆజ్ఞానంలోను పడి దారితెలియక తంటాలుపడుతూ ఉంటాడు. ఇందియ వాంఛలను సంతృప్తి పరచటానికి, అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకోవటానికి, విశ్వమంతా తన కీర్తినందిస్తోన్న వెదజల్లుటానికి, భగీరథప్రయత్నం చేస్తూ ఉంటాడు. కాని ఎంతచేసినా అతనికి మనశ్శాంతి లభించదు. అగ్నిలో అజ్యం పోసిననట్లు అతని తృప్తి ఆతీతమైంది. దానికి ఫలితంగా నిరాశ, నిస్పృహ, అతనిని అవలంబిస్తాయి. కాబట్టి మానవుడు సాంసారిక విషయ వాంఛలను తృప్తిపరచునాడే నిజమైన మనశ్శాంతి సాధ్యమౌతుంది. ఇదే “ఆదిపురాణ” సందేశం.

ఈ గ్రంథంలో పుస్తకమంతా ఒకే కథ కాకుండా అదినాథునకు సంబంధించిన ఆనేక కథలు వర్ణించబడ్డాయి. అదినాథుడొకజన్మలో లలితాంగుడును నామధేయం ధరించాడు. అతని పత్ని స్వయంప్రభాదేవి. ఇద్దరి ప్రేమా ఉదాత్తమైనది. అతడు మృత్యువు తమ ప్రేమకు విఘాతం కల్పిస్తున్నదని మికిలి భయపడతాడు. మృత్యువు బారినండి తప్పించుకోడానికి కోటిచేతలకు మ్రోక్షుతాడు. అతనిస్థితినిచూచి, కవిసందేశమిస్తాడు. మృత్యువునిన్నే కాదు, లోకంలో పుట్టిన ప్రతిపాణిని వెన్నంటి ఉంటుంది. దీని కరాళదంష్ట్రలనుండి తప్పించుకోగల ధీమంతుడెవడూలేదు. అమరులుకూడా ఏనాడైనా మృత్యువువారపడవలసినవారే. జన్మమృత్యువులు, సుఖదుఃఖములు, మొదలైన ద్వంద్వాలతోకూడిన కాలచక్రంనుండి ముక్తిపొందడం ఎవరికిసాధ్యం? ముక్తిపొందటమనేది ఈ ధర్మంద్వారానే సందభంకావాలి. ధర్మాన్న శరణు జూచి నట్లయితే జన్మమృత్యు బంధనాలనుండి విముక్తి పొందటం సాధ్యంకావచ్చు. “లలితాంగుని మృత్యు వృత్తాంతము, అతని భార్య కరుణావిలాపము మొదలైనవి ఆనశ్శ్రవణీయాలు.

అలకం మందారశూన్యం, కదవు మకరికౌపత్రీశూన్యం, లలాటం

తలకాలంకౌర శూన్యం, ఘనకుచయుగళం హారశూన్యం, నితంబం

కలకాంచీదామ శూన్యం, చురణయుగళం నూపురాశాపశూన్యం,

లలితాంగం పోదుడాయూ శిగిపివమనితం, నిర్లరారణ్య శూన్యం.

మరొక జన్మలో లలితాంగుడు వనాజింఘనిరూపంలోనూ, అతని భార్య శ్రీమతి శేషంలోనూ ఆదిర్భవించారు. ఈ జన్మలో కూడ పీరి ప్రేమగాధ విషదాంతమైనది.

పరిష్కరణ జీవనయాత్రలో సహయాత్రీకులై ఉండి చివరకు ఒకేసమయాన జీవితీలముగించారు. ఈ కథను ఆత్మంత బ్రహ్మచరణా కవి వర్ణించాడు. అర్జుణులు రెండూకూడ సాక్షుల మృదయాలను సంపదించజేస్తున్నవి.

ఒకరోజునాత్రీ వజ్రజంఘనికారు వారినిముగ్ధులతో అగ్రభూపం వెలిగించి తొందరలో శయనమందిరగవాక్షులను తెరవడం పురనిపితాడు. పత్నీలింగా శయన గృహం ధూమావృతమై పోతుంది. పూగవాయువు క్రమక్రమంగా పోయినచుం వల్ల చివరకు ఆ దంపతులు స్వర్ణసులవుతారు. కవి అంటే భోగంవల్ల కలిగే పరిణామాల నికాడ సుగ్రాహు చిత్రించాడు. భోగము అతగురు ధూపంవంటిది. అది ఇందిర్యాలను సుఖం కలుగ జేస్తుంది. కాని చివరకు సువాసనానికి పోతు వెళుతుంది. కవి ఆ దంపతుల మృత్యుభయం అంతిమ భాష్యవిట్టా నాగిరాడు. “జీవన సహచరులై ఇహలోకయాత్ర గడపిన ప్రేమికులు పరలోక యాత్రలోకూడ ఒకే సమయంలో జంబువి వంట ప్రియాణలచేనే ఆనకాశం లభించడం కంటే పుమానందిం ఇంకేముంటుంది!” స్థానాధానంవల్ల ఆత్మరక్షక కావ్యాన్నంతనూ ఇకగడ వర్ణించుట సంభవంకాదు. కావున ఇది సర్వసంకుచమైన వహకావ్యగ్రంథమని కావ్యసంకంఠే వేదనా కావ్యమని రలేను.

“నీలాంజను” ని నృత్యవర్ణన సంపదపూరిత ప్రతిభకు, శక్తికి నిదర్శనమని చెప్పవచ్చును. నృత్య, గానముల యుద్ధవర్ణన అత్యశక్తి, భౌతికశక్తికి అంతరీకాలించుచి జరుగుతున్న సంఘర్షణను ప్రతిబింబించుచేనే భవ్యచిత్రము. కల్పావైద్యకథానందిధానాన్ని ఈ నాటక నృత్యం క్రమబద్ధంచేస్తుంది. శుద్ధశృంగార అత్యశక్తియెదులు భౌతికవైభవం పరాజయాన్ని పొందటం ఉత్తమంగా చిత్రించుచున్నది. ఈ భౌతిక ప్రపంచంమీద అంతిమ విజయాన్ని సాధించి తన లక్ష్యాన్ని సిద్ధింపజేసుకొనుటకు మనుష్యుడు అవలంబించవలసిన మార్గం ఇందులో ప్రసక్తించబడింది.

త్యాగం సర్వసాధార మైతది. కాని మానవ జీవితాన్ని ప్రేమిస్తూ, తన శరీర దౌర్బల్యములపట్ల మానవులకు ఏ వెగంపు కలుగకుండా మహత్తర త్యాగసూక్ష్మంలోనికి అతనిని త్రిప్పడానికి ప్రయత్నించే మహా ధైర్యం మనము ఈ యుగంలో చూస్తున్నాము.

అదిపురాణ మిట్టి ఉద్దానల నిదర్శనము. ధర్మము, వాతమువంటి క్లిష్ట విషయాలను కావ్యరచన కొరకు ఎన్నుకోవడం సాధారణమైనపనికాదు. అయినా పంతుని తన ప్రతిభవలన జటిలవిషయాలన్నీ కూడా సరళంగా ప్రతిపాదించాడు. పరిమళ భరితమైన పుష్పలంగా అతని కవిత్వం మనస్సును అన్యోదపరచే సౌరభాన్ని దళితలా వెదజల్లుతున్నది. అందువల్ల ఇందులో ధర్మము, కావ్యము పరిస్పర సవన్వయంతో ఆమరత్వాన్ని అర్పించాయి.

ఇక లోక కౌవ్యరీతికి ఉదాహరణ. “పంపభారతం” పంపకవి రచితమైన ఉత్తమ కౌవ్యం. దీనిని “కృష్ణ భైరవ విజయం” అనికూడా అంటారు. మహాభారతాన్ని అధారంగా చేసుకునే ఇది రచించబడింది. ఇది ఒక కన్నడ కథానూపంలో ఉన్నప్పటికీ పాతమల కవిత్వం వలన కలుగకుండా రసవత్తరంగా ఉండిపోతోంది కవి ప్రయత్నంచేశాడు. కవి దీనిని “సంప్రాప్త భారతం” నే చేరుకో స.బోధించాడు. దీనిలో కవి భారత కథలతోనాటు తన రాజ గుణగోమలముకూడా కీర్తించాడు. అర్జునుని రూపంలో తన రాజగు “అరికేసరి” పరాక్రమాగులను ఇల్లించిన దశాబ్దముకూడా ఈ గ్రంథము దీని తాత్పర్యము.

నిందు సభలో కృష్ణుడు జరిగిన మానభంగమే మహాభారతమునకు ముఖ్యకారణమనే ఒక నాం సర్వజనవిదితనే ఈ కాలనానికే విశేష ప్రాధాన్యతనిచ్చి కవి వర్ణించాడు. ద్వైపయికలలోనే దశదిశలు ఇమిడి ఉన్నాయనీ, కారన నాశనము, విశ్వరాజవంశనము వాటిలోనే అంతర్భూతమై వున్నవనీ, భీముని సావర్ణ్యప్రవర్ధనను అమెళికోడముడే కారణభూతములు కవి వర్ణించాడు. ఈ కౌవ్యంలో భీష్మ కృష్ణపదులను నాక అర్జున సుభద్రలను సామ్రాజ్య మిచ్చుకొనినా.

ఉన్న తొట్టములతో కన్నడ సాహిత్యము మూర్తిస్థిరమైనంతో కథా సంపదానం అనంతకాలానికి వాస్తవ పంపకవి ఒకగొప్పఉత్తమ సామ్రాజ్యకావ్యం. కవి పోషకుడు అతడు భీముడు, అర్జునుడు, దుర్యోధనుడు మొదలగు పాత్రులమును చిత్రించు. లోకాన్నినుడు సైతం గమనించని కొన్ని మాతృనిశేషములను న్యక్షపరచాడు. పంపక: పాత్రలలో కర్ణుని పాత్రుత్వమైనది. అతని శిలముచే ముద్దడై అతని సామ్రాజ్య విజృంభణలతో చిత్రించాడు పంపకవి. కర్ణుని ప్రకంపిత శక్తి, త్యాగము, బలిదానము మున్నగు సద్గుణ సంపత్తిలో అతనితో కురుక్షేత్ర గరిగినపాత్ర మరొకటి లేదని కవి వర్ణించాడు. కర్ణుని వల్లనే ‘సంప భారతము’ కర్త చసానునము చేరుకు పొందినది.

కారనము ‘రన్న’ కవి అనుపమానమని ఉగడించాడు. మాతృనిశేష శక్తి, సహజసుందరముగు భాష, ప్రభావంతములగు పాత్రలు, సహజ నాటకీయ తత్వముతో కూడిన కథావస్తువు, గంభీర్యక్రియము, మనుభవము, తత్వజ్ఞానాత్మకముగు భవ్యత, ఇత్యాది కారణములవలన పంపకవి కౌవ్య సామ్రాజ్యమునకు సార్వభౌముడు కాగలిగాడు. ఈ కారణం వల్లనే తరువాతి సాహిత్యమందరు అతనికి నమోనాకములపించి అతని అడుగు బాడలను అనుసరించటానికి ప్రయత్నంచేశారు.

“రన్న” కవి మహాభారతకథలోని ఒకవిశేషభాగాన్ని మాత్రం తీసుకుని కౌవ్య రచన చేశాడు. పంపకవి ప్రభావం ఇతని గ్రంథంమీద కనిపిస్తున్నా, తన స్వతంత్ర కల్పనా

శక్తిని కూడా 'రన్న' కవి ఉపయోగించాడు. ఇతని కృతి పేరు "గదా యుద్ధము". అధునిక కల్పననుపోలినకల్పననే ఆధారంగా చేసుకొని రచించబడినదవలెచేత ఇది వనసు వికారి సమీపంగా ఉన్నట్లుగాచూస్తుంది. "గదా యుద్ధము" నకు నాయకుడు దుర్యోధనుడు. ఇతని విషాదాంతచరిత్రమే ఈ కథకు మూలాధారము. ఈ కథను గ్రీకు సాంప్రదాయాన్ని ననుసరించి వ్రాయబడిన విషాదాంత నాటకంవలె కొద్ది మార్పులతో మనం రూపొందించవచ్చు. ఈ దృష్టితో చూచిన ఇది ఆ కాలమున ఏకైక గ్రంథమనబుంజు సందేహంలేదు. భీష్మ చక్రపాతం, మృతశరీరముల దుర్గంధం, మరణించిన అపృథుల కోసం చేసే విలాపాలు మొదలైనవాటితో భూలోకనరకం లాగ ఉన్న కురుక్షేత్ర దృశ్యాన్ని హృదయం ద్రవించేట్లు ఈ కథలో కవి వర్ణించాడు. భీష్మ దుర్యోధనుల గదాయుద్ధంతో భారత యుద్ధం సమాప్త మవుతుంది. కాని అంతలో ఆగక కవి సమస్త నాగరికత సమసిపోవటం ఆనందాన్ని కూడా ఇందులో వర్ణించాడు. 'రన్న' కవి కల్పన కోకరస ప్రధానమైనది. ఇతని దృష్టి భవ్యమైనది. ఇతని కవనం ౧౦ వ శతాబ్దం నాటిదైనా నేటికి దేశీయమనగా నెలకొలుపున్నది.

ఇదిగాక రచితరచనలుకూడా ౧౦ వ శతాబ్దపు ఆనునకృతులు నేటికీ ఈ సరసరచనలన్నియు కన్నడ సాహిత్యకాశంలో బాహ్యల్యమానంగా ప్రకాశిస్తున్నవి. అనేక శతాబ్దాలు గడిచిపోయినప్పటికీ, వర్తమాన అభ్యుదయయుగానికూడా ఇవి అభ్యుదయ పథాన్ని ప్రకాశిస్తున్నవి. కాని భారతదేశంలోని అత్యల్పసంఖ్యాకులచేత ముట్టిన ఓడే కన్నడ భాషలో ఇది రచించబడటం మన దురదృష్టం. ఈ కారణంవల్ల సమస్త మానవజాతికి ప్రయోజనకరములైన ఈ గ్రంథములు మన దురదృష్టం. ఈ కారణంవల్ల సమస్త మానవజాతికి ప్రయోజనకరములైన ఈ గ్రంథములు అత్యంత సంపదిత క్షేత్రంలో మాత్రం ఉండిపోయినవి. అహింసామార్గమునవలంబించి సమస్త ప్రపంచ నాసులకు సత్సంధి వైపున తిరుగుగలిగిన శక్తియుక్తులుగల మహాపురుషులను నిర్మించి, ఆంధకారమయమైన అనునిత్య జగత్తును ప్రకాశవంత మొనర్చగలిగిన అమరశక్తి ఈ గ్రంథములందు ఇమిడి ఉన్నదనబుంజు అతిశయోక్తిలేదు.

(అనువాదం: చల్ల జనార్దనస్వామి)

అక్రందనం

శ్రీ వసుంతదేవి.

(తెరలో అనందమైత్రీలో స్త్రీ పురుషుల బృందగానం. సెన్సెసిగా సీతదేవి పాశ్చాత్య భాగంలోనికి తప్పుకుని సెన్సెసిగా సపడుతూ ఉంటుంది. గంభీర కంఠస్వని. స్పష్టంగా ప్రేక్షకులకు సపడుతుంది. పృథ్వీ జన్మించినదాదిగా ఇదే సంఘటన. ఇది చిరంతన సంఘటన. ప్రకృతి పురుషులూ, పాశ్చాత్య శిల్పాలూ, డిస్కో పురుషులూ, వేనకా విశ్వావిమ్రలూ! వేలు - వేలు స్త్రీలూ, వేలు వేలు పురుషులూ! చింత మహాప్రవాహంలో గడ్డిపరకవలె, గులక గాయవలె కొట్టుకొనిపోయింది. మహాహాస్యంలో ఉద్భూతమైన ఆంధ్రులవలె పరిధినించడం. నిర్మలూ, శిల్ప శాస్త్ర పరిణామాలకూ, శాస్త్ర ఆకాశాలకూ భరింపాలి, ఇదే కీర్తి. (పీకా - లంకారం ఒకసారి) పాపత్రాణ్యాలను శాస్త్రచేయనండా మనుష్యులు కలం—స్వంసం—చేసుకోవండా జీవితమార్గంలో పురోగమించడమే సిద్ధి. (ఇంకొక ప్రకటనగా గుర్తించి) తాను, మనోవిద్యంసనం శరీర విద్యంసనంకంటే మేలు. శరీరాన్ని విద్యంసంచేయి, చేయి, చేయి. (తబలాపై ధమ్మని గంభీర స్వని) మూర్ఖుడా! శరీరం ధ్వంసమైపోతే పనుషులు అస్త్రత్తు మోగిపోయాయి! శరీరాన్ని బట్టి మనస్సు సంతరిస్తుంది. దానిని మంచి మార్గంలోకి తీసికొనిరా. ప్రయత్నించు (అరెస్టా) అంతా ఒకసారి మోగుతుంది. అనందమైత్రీవిరాగం వినపడుతుంది) విజయరానకి పీఠంలో కునుకుతూఉన్న సంఘాతం. (తెర సెన్సెసిగా తెరపుడు పవనం ఆరంభమవుతుంది. గౌతమ సందీత మానవతా బ్రహ్మచారి. అది లక్షపాత్రయమవుతున్నది. పశ్చిమదిశగానుండి ప్రసంగమైనకుపాను తెలచేసింది. (నేపథ్యంలో కుపాను ప్రసంగం) ఆ కుపాను అపవిత్రసంస్కృతి పునాగులను నిశ్చయి చేసింది. (నేపథ్యంలో అనులు రావిన ధ్వని) సమాజాదీ మహుల బంతువులు పగులెత్తు సోకొన్నాయి. (నేపథ్యంలో గుర్రపుడొంటలధ్వని) అయినా భవిష్యన్నీ శివీలలోకంపిస్తూ ఆశోక, కన్యకా నిర్మిత భగ్న స్థానాలలో తథాగతుని ఉద్వేగపడేసంపానా మార్చడానికి ప్రయత్నిస్తున్నది. (నేపథ్యంలో బృందనవరం—బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి. ధమ్మం శరణంగచ్ఛామి. సంఘం శరణంగచ్ఛామి. తెరపూర్తిగా తెరపుడు పడుతుంది. ఎదురుగాడ మధ్యభాగంలో స్వర్ణ వస్త్రాలతో కప్పుబడిన బుద్ధుని విగ్రహం గ్రహం. కండ్ల కిమలవలె చైతన్యం. దానిమీద రత్నజటితాలైన నాలుగు అగరుపాత్రలు ఉంటువి. వాటిలోనుండి సర్వాకృతిలో అగరుధూమం నలుచైత్రుల వ్యాపిస్తూ ఉంటుంది. చైతన్యంకింద వామపార్శ్వంనుండి దక్షిణ పాశ్చాత్యంవరకు పెద్దసాయగులబల్ల. అసాయగుల్లలో తామ్రశాసనాలూ, తాళపత్రగ్రంథాలూ ఉంటువి. మూర్తి దక్షిణ, వామ పార్శ్వాలలో రెండు గోపాలుంటువి.

అది పాపకాలం. సంఘస్థులకు విగ్రహం ముందు నతమ స్వప్నాదై నిలబడి ఉంటాడు గవాక్షాలలోనుండి కాంతి కరణాలు లోనికి వ్యాపిస్తున్నవి. నేపథ్యంలో బుద్ధుల శరణం గచ్చామి అనేధ్వనులు అగిపోయి గోలాహలధ్వని వినిపిస్తుంది పెన్నా)

సానాటికి విజయరాసంఘం కీర్తి తిరిగి దిగంత వ్యాప్తి నొందినది. వహానేధాః అనంద భిక్షువు విజయాన్ని సాధించాడు. (వాక్యం మధ్యభాగంలోనే సంఘస్థులకు: తలపెత్తి విగ్రహం వైపు చూస్తాడు. ఒకమూలం నుండి స్త్రీ కంఠస్థుని వివక్షనానందం)

స్త్రీ కంఠస్థుని—విజయా :

పురుష: కంఠస్థుని—పురుష, విజయం.

(సంఘస్థులని ముఖం ఆనందపుష్ప భ్రత నవ్వుకుం. బుద్ధుని) హం: అందు నమోవుతాడు. అద్ద) స్వరంత)

సంఘస్థు విరుచం—

ఓ బుద్ధుడేవా! నీ ఆశీర్వాదం కావాలి. అర్థసంఘం చేత ఆనందకృతాంబరం అమర— మవుతుంది. (అగి) మామ్రులంతా అనాచారపరాయణులవుతున్నాడు. హీనయూతం నశించింది. (ఇంతలో ఆనంద భిక్షువు ప్రవేశిస్తాడు. యువకుడు శక్తివంతుడు. అశాసనాహం విగ్రహం. ప్రకాశమామైన శరీరంమీది కామయాంబాలు. సౌమ్యమూర్తి.) గౌతమ బేవా! నీ ఆశీర్వాదంవలన— నీ దయవలన— తిరిగి ఆర్వాచర్యం తామ్రుల కేంద్రం అయి పరుతుంది.

ఆనంద:— ఆర్యా! (సంఘస్థులకు తలపెత్తి చూస్తాడు. ఆతని కళ్ళ వెంట గీత్రం ఆనందా— మ్రువులు తిరుగుతవి. ఆనందుడు స్థవిరు సాదాలన నవనగిస్తాడు. ఆనందుని గాఢంగా అలింగనం చేసుకొంటాడు)

సంఘ:— వత్సా! నీకు సదా జయమగు గాక.

ఆనంద:— మహాపండితులగు బుద్ధ భిక్షువులందరూ నా కేమి భయం :

(సంఘస్థులకు కొద్దిగా చిరునవ్వు నవ్వుతాడు.)

సంఘస్థుని— వత్సా! నా ఆశలన్నీ నీమీద ఉన్నవి. విజయరాసంఘం కీర్తిప్రతిష్ఠలు నీ మీద ఆధారపడి ఉన్నవి. (అగి) శరీరం అక్కర మునుగు. కాని మానవ నేత్రాలకూ జడపదార్థాలకూ కలిగే సమ్మేళనంలోనూ కొంత ప్రాముఖ్యత లేకపోలేదు. ఏమైనా ఈ ఎదుటూ ఎప్పుడు రాలిపోతుంటో! నీవు వెంటనే కార్యభారాన్ని వహించాలి. (విగ్రహం వైపు చూస్తూ, అలోచిస్తూ) నిర్వాణమునుందిరాన్ని చేతులు అంతస్సాధనామార్గం

అవసరమనిభావించుక, గుణములనుబదులు క్రియావ్యాపారాదులను శని
పాని ప్రాధాన్యాన్నికల్పించి. వజ్రయాములు దేశమంతటా ఆశాంతికి కారణ
భూతులవుతున్నార.

అనందః— (అపి) అత్య! యవను డెవడోవచ్చి ఏవేవో తలలికగమాటలు చెపుతున్నాడట.
అతడు సిద్ధులను మించి పోయినాడట. అప్పుడప్పుడు అతని వాదం ఖండించరాని-
దిగాఉంటున్నదట.

సంఘః— అనందా! అవేశపడవోయ్. అనుభవంలోనూ, నితన చేసి అర్జించిన జ్ఞానంలోనూ
ఈ పాపందతత్వాన్ని పరిభవంపజేశక్తిఉన్నది. (పుస్తకాలు అటుఇటు
తప్పుడం పొరంభిస్తాడు)

అనందః— ప్రభూ! మూలంలోనే ఏవో తప్పు ఉన్నట్లు కనబడుతున్నది. బాహ్యవాదులలో
ఈలోక నేను జయించినమాట వాస్తవమే. కాని నా వనస్సుకు ఎందుకో
సంతోషం కలగడం లేదు. మీరు నేర్చిన విద్యను ఆరూపం కలిగివచ్చాను. అంతే,
ఇది కూడా.....

(అకస్మాత్తుగా ద్వారం వంక చూసి అగిపోతాడు. ఏవో 2-3 మూర్తిని తదేకధ్య
సంగా అనందుడు చూస్తున్నాడు. సంఘసభిరుడు గూడా అదైపు చూస్తాడు. 2క స్త్రీ లోపలికి
ప్రవేశించి బుద్ధవిగ్రహానికి, సంఘసభిరునికి సమసారం చేస్తుంది. గట్లుకు తెంచుకోవడానికి
ప్రయత్నిస్తున్నదివలె అమె శరీరంలో యావనం పోగిడినలాడుతూ ఉంటుంది. అమె
నీలగుహలు. శ్వేత కంచుకం ధరించి ఉంటుంది)

సంఘః— శుభే! నీ వెవరు? ఇక్కడికివచ్చిన వచ్చావు?

స్త్రీః— వీక్షకు గ్రహించడానికి వచ్చాను. నేను వితంతువును.

సంఘః— (అలోచిస్తూ) గౌతముని సంఘంలో స్త్రీల సంఖ్య పెరిగిపోతున్నది. అమ్మాయి!
వీక్షకు గ్రహించి ఏమిచేస్తావు?

స్త్రీః— పౌడ్రవ్యముఖాంధకారాన్ని సంయమ మహాప్రభాతంలో దూరం చేసుకొనగోరు
తున్నాను ప్రభూ!

సంఘః— (అహోరంగా) నారీ! మనుష్యులు వశంలోఉంచుకొనడం అంత జేయగలదు.
మాయ అక్రమణ బలవత్తరమైనది. సౌమమార్గమనే ప్రపంచద్వ్యానంలో విహరించే
వారీమణి కఠోరమైన ఎండుబడవిలో పథభ్రష్టురాలవుతుంది. పురుషుడైతే.....

స్త్రీః— ప్రయత్నంలో స్త్రీపురుష భేదమేమిటి ప్రభూ!

సంఘః— (కొంచెం మెత్తబడి అలోచిస్తూ) ఊ!! (కొంచెం అగి) నీ చేరు?

స్త్రీః— నంది, ప్రభూ! (అనందుడు పుస్తకాలు తిప్పుతూ ఉంటాడు. వారి సంభాషణను
బాగ్గిత్తగా వింటుంటాడు)

సంఘః— నీ తండ్రి ఎవరు?

నందిని— నా తండ్రి స్వర్ణస్థై నాడు. తల్లి నన్ను పెంచింది. ఈ నాడు అమెనాదా లేడు. అందుకే గౌతముని శరణు జొచ్చాను.

అనందః— (హఠాత్తుగా అమె వంకరుతిరిగి) అరే! నీ పతివైపుబుధులు సుఖంలో చేరడానికి నీకు అనుమతి నిచ్చారా?

నందిని— అర్యా! పతిముఖమాతే సౌభాగ్యమైవా నాకులభించలేదు. పదిసంవత్సరాల బాటునికిచ్చి బాల్యంలో నాకు వివాహంచేశారట. ఎవరో దొంగలు ఆబాలకుని హత్యచేశారట. బాల్యంనుండి నాతల్లి నేను విధవనని చెప్పింది. అమె మృత్యు శివ్యపైకి ఉండగా కలగౌరవానికి ఏవిధంగానూ కళంకం రానీయవని అమెకు నేను వాగ్దానంచేశాను.

(అనందుడు అలోచనలో పోతాడు. ఆధినిముఖమీద గుఃఖం వ్యక్తమవుతూ ఉంటుంది.)

(నెపథ్యంలోనుండి ఒక వృద్ధిశీలవు బుద్ధగృహస్థుని గుట్టాన్ని గానం చేస్తాడు)

సంఘః— (ఃగృహం వ.క చూస్తూ) స్త్రీలుప్రేమిణి సంఘం అయ్యుర్రాయన్న తగ్గింది వేస్తున్నారని గౌతముడు నెలవిచ్చారు. బుద్ధుడే అపరేంద్రాని నే నెట్లు అపగమం? (అగి నెపథ్యంగా) అరే! పునఃప్రసాదం గ్రహించువడు. ఈ నాటి నుండి నీవు గౌతమోపాసకవు. సంఘధర్మానువర్తినివి. ఆయ బుద్ధం శరణం గొచ్చామి. ధర్మం శరణం గొచ్చామి. సంఘం శరణం గొచ్చామి.

(నందిని అనే వాక్యాలను మధురంగా ఉచ్చరిస్తూంది. నెపథ్యంలో సంగీతం కఠోరంగా నవడుతుంది. అనందుడు కింకర్తవ్యతావిమూఢుడై పునఃప్రసాదగ్రహణానికై సంతోషంగా వచ్చిననందిని ముఖపీఠిని క్రీగంధతో చూస్తుంటాడు. అపరాధివలె నతమస్తకుడై ధ్యాన ముగ్ధుడవుతాడు. గవాక్షంలోనుండి వచ్చేకాంతి కొద్దిగా తగ్గుతుంది. సంఘస్థులెవరు అనందుని వెళ్ళు సళంకత దృష్టితో చూస్తుంటాడు.)

(తెర పడుతుంది)

రెండవ దృశ్యం

శీతకాలం వచ్చింది తెలియజేయుడానికి బుద్ధ విగ్రహంమూడు రెండు అగ్ని పాత్రలు పెట్టిఉంటుంది. అంతా అంధకారం. ఆ అగ్నికుండాల వెలుగురులో ఒకమానవరూపం కనపడుతూ ఉంటుంది.

తెరతొలగడంతోనే నందిని విగ్రహాన్ని శుభ్రపరుస్తూ కనపడుతుంది. ఒక పట్టు కత్తుతో నిర్దాల్చుకొని తొలగించి వేస్తుంటుంది. సంఘస్థులెవరు గవాక్షంలో నుండి బయటకు

ఉదాసీనంగా చూస్తూ ఉంటాడు. అనందుడు భూమిపై కూర్చొని పలకక్షేపన గీతలుగీసి రెళ్ళు పెడుతూ ఉంటాడు. అతడు దుఃఖంగా కనపడుతూ ఉంటాడు.

నందిని ఒకసారి లేచి, కూర్చో, తిగిలేచి విగ్రహం నలువైపులా తిరిగి తన్మౌనిలో తాను నిమగ్నుడాలై ఉంటుంది. సంఘస్థులకు అర్పించే కన్నులతో ఆమెను తడకధ్యానంగా చూస్తుంటాడు అనందుడు సంఘస్థులను వంక చూస్తాడు.

అనందః— ప్రభూ! (సంఘస్థులకు ఉలికిపడతాడు. గవాక్షంలోనుండి తిరిగి బయటకు చూస్తాడు. అనందుడు తనరెళ్ళలపని తాను స్వీకరించిస్తాడు. నందినికి ఇదేమీ తెలియదు. సంఘస్థులకు అటుఇటు తిరుగుదల ప్రారంభిస్తాడు. అనందుడు ఒకసారి నందిని వంకా ఒకసారి సంఘస్థులను వంకా చూస్తూ ఉంటాడు.)

సంఘస్థుః— (ఒకచోట నిలబడి) నందినీ! సంఘ వాతావరణం నీకు ఎలా ఉన్నది?

నందినిః— సంఘస్థులను వైపుకు తిరుగుతుంది. ఆ తిరుగుదలలో ఆమె నున్న నిభూతాలూ కామయవస్థాల్లాదాగి ఉన్న ఉన్నతవిభోభాగమూ యశావంత ప్రవాహాన్ని వరదలు కట్టిస్తవి) ప్రభూ! నా హృదయం అతిశాంతంగా ఉన్నది. భావాలు స్థిరంగా ఉత్తమస్థాయిలకు చేరుకుంటున్నాయి.

సంఘస్థుః— (విగ్రహం వంక చూస్తూ) బుద్ధుడే రక్షించాలి!! (అనాకంఠం నందిని కంపించి పోతుంది. విస్మయకృష్టితో సంఘస్థులను వైపు చూస్తుంది. సంఘస్థులకు రెండడుగులు ముంగుతువేసి వెళ్లిపోతాడు. కొంచెంసేపు శాంతి. నేపథ్యంలో బుద్ధుల శరణం గచ్చామి గంభీరమౌను. నందిని వెళ్లిపోబోతుంది.

అనందః— (అస్పష్టంగా) సంఘః క్షయమనం సమీపంలోనే ఉన్నది.

నందినిః— (ఆశ్చర్యపడి) సంఘ విధ్వంసనమా? (విగ్రహం వైపుచూచి) ఆర్యా! ఏమిటి మీ మాటలు?

అనందః— నేను అసత్యం చెప్పడంలేదు. ఉపాసకులారా! నాగార్జునుని విద్య మిథ్యకాదు.

నందినిః— (భయంగా) అయితే భ...భవిష్య (హఠాత్తుగా నేపథ్యంలో సంఘస్థులను కలకత్తవి. స్త్రీలు సంఘంలో ప్రవేశించి సంఘం ఆయుర్దాయాన్ని తగ్గించి వేస్తున్నారని గౌరవముడు సెలవిచ్చారు. ఆయన ఆపలేని దానిని నేను అపగలనా?) (నందిని అనందుని వంకకు తిరిగి) మీరు...మీరు... నా భవిష్యతుకు చెప్పగలరా?

అనందః— ప్రయత్నిస్తాను. నీ వాచనాంతం చూపించు (నందిని వాచనాంతం చాచిచూపుతుంది) అనందుడు కొంతసేపు ఆహవానినీ రేఖలనూ చూస్తాడు) ఆర్య! నీవు విరంతువవు—

రావు.

నందినిః— (కడుగగా) ఆర్యా! ఎంతాని చేస్తున్నారా?

అనందః— అశ్యే! అనందుడు ఎగతాళి చేయడం ఎరగనే ఎరగడు. అతని గాంధీర్యం జంబూ ద్వీపమంతా సుప్రసిద్ధం. (అగ్ని) నీవు విలంబితుడవు కావు. నేను అనందుడను. బుద్ధుని పై ప్రమాణంచేసి చెప్పగలను. (సంఘస్థవిరుడు లోపలికి ప్రవేశిస్తాడు. ఇద్దరిలో ఎవ్వరూ చూడరు) సాముకికశాస్త్రం సత్యమే. నా లెఖనసత్యమే. నీవు విలంబితుడవు కావు. కావు. కావు.

(నందిని తన చేతిని లాగివేసుకొంటుంది. స్థంభితురాలై అనందుని వంక చూస్తుంది. అనందుని ముఖమీద కారుణ్యభావం కనపడుతూ ఉంటుంది. సంఘస్థవిరుడు అగ్నిపాత్ర దగ్గరకు వస్తాడు. అతనిముఖం రక్తరంజితంగా ఉంటుంది. “అనంద్!” అని శబ్దం వేస్తాడు. నందినీ అనందులిద్దరూ ఒకటేసారి సంఘస్థవిరుని విపాకరించేత్రాంత్రంలో చూస్తారు. అనందుడు తల వంచుకొంటాడు. నందిని సంఘస్థవిరుని పాదాలదగ్గర మోకరిల్లుతుంది)

నందినిః— పృథ్వా! చిత్తవికారమును దూరంచేసేసంయుమం పరిణామంలో శాంతిదాయకము గదా! కాని దానిని అవలంబించడం ఇంత గుఱుకరమేమి పృథ్వా?

సంఘః— (అమెను చేతులతో పైకి లేవదీసి కళ్ళలో కళ్ళు పెట్టి) సంఘస్థులలోనే జీవిత బీజములు దాగిఉన్నవి. నిద్రాజౌతువాడు పకటను ఒత్తిగిలినట్లున్నా పొందుతాడు. ఆ ఒత్తిగిల్లిడంలో శరీరం నలుగుతుంది, తప్పదు. తన్నువృత్తియే నిజమైన మనశ్శాంతి.

నందినిః— (సంతృప్తి కలుగదు) మనుష్య జీవితంలో చరమసాత్విక వృత్తి ఏది దేవా?

సంఘః— సమ్యక్ జ్ఞాన, సమ్యక్ క్రియలు సమ్యగీతం చేసుకొనడమే జీవితఫలంలో పురోగమించడం. (నందినికి సంతృప్తి కలుగదు. నమస్తారం చేసి వెళ్ళిపోతుంది. కొంతసేపు నిశ్శబ్దం. బయట అశుభకారం. సంఘస్థవిరుడు చాలా వ్యాకులంగా కనిస్తాడు.)

సంఘః— అనందా! కీపం వెలిగించు.

(అనందుడు వెళ్ళిపోతాడు. సంఘస్థవిరుడు వైతన్యం దగ్గరకు పోయి అగ్ని కరండకం పోలికి చూస్తాడు. ముఖం భయంకర మవుతుంది.)

(రెండు గవాక్షాలలో నుండి సంద్రక్షుణాలు లోపలికి ప్రవేశిస్తవి. ఇంతలో అనందుడు దీపం తీసుకొని లోనికి ప్రవేశిస్తాడు.)

అనందః— గురుదేవా!

సంఘస్థః— అర్య సంఘానికి రోజురోజు కష్టాలు అధికమవుతున్నవి. అనేకమంది భిక్షువులు బౌద్ధధర్మాన్ని వదలివేసి స్వార్థబుద్ధి వైఖరి అయినట్లుగా తత్కాలిలనుండి వార్త వచ్చినది. (అగ్ని) ఇక మనమేమిచేయాలి? సంఘాన్ని రక్షించడం మన కర్తవ్యం. గౌరవము అమయాయులు ఈ నాడు భయంకరమైన పాపాలను చేయడానికిగూడా వెనుకీయడంలేదు. (వ్యాకులంగా విగ్రహంవైపుకు తిరుగుతాడు)

అనందః— (గంభీరంగా) గురుదేవా! పది సంవత్సరాల మునుస్సలోనే నేను తల్లితండ్రులను దూరం చేయబడ్డాను. (నేపథ్యంలో క్షీణస్వరంతో బుద్ధుం శరణం గచ్చామి నాతల్లిదండ్రులున్నారో లేదో నాకు తెలియదు. ఇప్పటికీ పదునాలుగు సంవత్సరాలనుండి సంఘంలో నివసిస్తున్నాను నేను శాస్త్రాభ్యాసంచేశాను. మీరు సర్వశాస్త్రాలూ దీక్షతో నాకు నేర్పించారు. మీ ఆశీర్వాదబలంచేత ఎంతమందినో మహాపండితులను వాదోపవాదంతో పడించి శేశాను. (క్రాంతి సేపాగి) అర్చనంఘ్ర సంచాలకులే శత్రుభయంవలన ప్రకంపితులైతే ఆర్యావర్త పరింతటా ఆగ్ని జ్వాలలు చెలరేగి వార్ధవిహారాలన్నీ అజ్వాలల్లో దగ్ధమైపోతవి, (అగి) దేవా! త్వమించండి. ఇదివరలో నేను విజయరాప్రబుద్ధసంఘారామసంచాలకుడు, మహాశక్తిస్థి, ప్రాచీన విద్వాంసుడు, సత్యవాది, సౌమ్యుడు సంయమి అయిన సంఘసచివ బుద్ధచిత్తువు నుడిగ నిలలో ఎందుటావనలే సంచరించి పోవడం చూశలేదు.

సంఘః— (చీతారంజిత) అనందా!

అనందః— (అగ్రహారాన) భిక్షువులశరీరం నాశనం గావడం ప్రాక్రమితిక లక్షణం. మనస్సు నలించడం అనాచారం. అధర్మం మారుని విజయం.
(సంఘస్థులరుడు గవాక్షాలలో నుండి బయటకు చూస్తాడు)

అనందః— (సౌవ్యంగా) ఆర్యా!

సంఘః— వత్సా!

అనందః— (నెమ్మదిగా) మీ వ్యాధయం.....

ప్రతిభావం వలన ప్రకాశతయ మవుతుంది.

సంఘః— (కఠోరంగా) నాకు నీవు నీతిని నేర్పలేదువా? బాలకుడా!

అనందః— నేను బాలకుడనే.

సంఘః— అనందా! ఇక నీవువెళ్లు నన్ను ఆలోచించుకోనివ్వ సంఘాన్ని రక్షించాలి, శత్రువులు పెరిగిపోత న్నారు.

అనందః— (ఓమ్) హ్రీ! మనుష్యుడు తన అంతఃకర్మఫలమూచి ఎక్కువగా భయపడుతున్నాడు. చుక్కొనివిరిగిన నావ నీటిని తానుగా తరించలేదు. తరంగాలదయపై ఆధారపడుతుంది.

(వేగంగా వెళ్లిపోతాడు. బయట పండువెన్నెల. బయటనుండి అకల గలగల భ్వములు విసపడుతుంటవి. (నేపథ్యంలో అనందనికంఠస్వని “మమహ్యం అంతశ్శత్రువునచూచి భయపడుతున్నాడు. అంతశ్శత్రువు.....అంతశ్శత్రువు..... అంతశ్శత్రువు.”) నందిని కంఠస్వరం.....“మమహ్య జీవితంలో నును సాత్వికవృత్తి” అనందుని కంఠస్వరం “అంతశ్శత్రువు” నందినికంఠస్వని..... నరమ సాత్వికవృత్తి, చెందు ధ్వనిలూ తమలో తాము పోట్లాడు కొన్నట్లుంటవి. పెద్ద కందుతాళం ఝంఝని మోగుతుంది. వెనకైపునుండి కంఠస్వని) బుద్ధభిక్షూ! ఏమిటది? సంఘస్థులకు కంఠస్వని వివేచన వైఫల్యం తిరిగిచూస్తాడు. ఆతని ముఖంపై జ్యోత్స్నాకిరణం తాంబూలమోడుతుంది.

కంఠస్వని:—“నీవు జీవితాదర్శాన్నిండి ఇంతకిందకు పడిపోయినానా? (స్వయంభూతలనందు, రుంటాడు) నందినిమోహబాలంలో కుంగిపోవడానికి చిహ్నం పోయినానా బుద్ధభిక్షూ! కుడ్డివైపునుండి ఒక కంఠం:— పెద్దఅట్టహాసంతోస్తుంది. స్వవిడుగు సౌందర్యం ముందు కన్నాడు.) కనులన్నీ సంపాదించడానికి బాధగా కాలువేయడం పాపమా?

(సంఘస్థులకు చిరునవ్వు వచ్చుతుంది)

సంఘం:— అర్హత సాపేక్షం. నందిని నా వస్తువుకాదు. కాదు. కాదు. కాదు.

(అతని గంభీర స్వరం నలువైపులా సృతిధ్వనివిస్తుంది)

నిద్రమతేజి వైపు కంఠం:— బుద్ధభిక్షువు ఎవరి ప్రేమించాడు!! కాసాయాలలో వైరాగ్యమేగాని ప్రేమలేదు (కొంచెంసేపాసి) ప్రేమ ఉన్నది. కాని అది నూత్రప్రకాశంలాంటిది. ఒక ఉపాసకకుబడులు వందలాది ఉపాసకలను పంపించే.....వారికి మార్గం చూపించే భాగాన్ని ఆర్థ్యసంఘం నీమీద పెట్టింది. (సంఘస్థులకు పెద్దగా వచ్చుతుంది)

కుడ్డివైపు కంఠస్వని:— భిక్షూ! నిన్ను నీవు మోసగించుకొనకు, మోహమును, పాపమును, నీవు ఒక స్త్రీ ఉత్తంగ పయోధుర సౌందర్యాన్ని చూచి ముద్దుపెట్టేవావుముద్దుపెట్టేవావు.....ముద్దుపెట్టేవావు..... ముద్దుపెట్టేవావు.

విగ్రహం దగ్గరనుండి:— ఇంకాక బలమైన కంఠస్వరం.....సత్యం సత్యమే. ఎంత దాడునా అది దాగుడు. దాగుడు. (సంఘస్థులకు భయంగా నలువైపులా చూస్తాడు) నేపథ్యంలో నూత్రధ్వని.

ఒక సన్నని స్త్రీగొంతుక:— సుందర వస్త్రాలు! సువికలా నక్షోపరత్నం. సౌందర్యం, యావనం. బుద్ధభిక్షూ! నందిని.

నిద్రమతేజి వైపు కంఠం:— అయితే ఏమి?

స్త్రీ గొంతుక:— మనస్సు ఆమెను అపేక్షిస్తున్నది.

ఎడమచేతి చైపుకంఠం:— ఇంకొక ఏడుపాసికనూ అపేక్షించడంలేదా? స్త్రీ యెడల లోభమా? లలింగసృష్ట్య, క్షణకాలం శరీరవికృత, త్యాగశవమంబనం. ఇదే గదా నీదాహం? (కొంచెంసేపు ఆగి) మాతృగర్భంలో జన్మించావు. ఆమెవరో నీకు తెలియదు. సర్వశాస్త్రాలనూ అభ్యసించావు. వివాహం చేసుకున్నావు. అతిసుందరి భార్యమృతికి వగచి శరీరం నశ్యగమని గుర్తించి నడియోవనంలోనే భిక్షుకుడవైనావు. ఇన్నిరోజులూ నారీస్వరూపాన్ని మరచిఉన్నావు (కఠోరంగా) ఈనాడు— ఇన్నిసంవత్సరాల తరువాత— నీలో ఈఆగ్ని ఎందుకు ప్రజ్వలించిందోయీ? ఈఆగ్ని జ్వాలలో సంఘం భస్మం కావలసిందేనా? (సంఘస్థ-విరుడు భయంగా ఆ కంఠస్థాని వైపుకు చూస్తాడు,)

ఆనందుని కంఠం:— శరీర విచ్ఛేదనం ప్రాకృతిక నియమం. కాని మనో. ధ్వంసనం అనాచారం. అధర్మం. హామ. (సంఘస్థవిరుడు కడివైపుకు అడుగువేస్తాడు. పక్కానుండి ఎరుకవెట్టిన బాణం, ఒక బలమైన మాస్తం కనుపిస్తవి. విగ్రహం వైపుకు చూస్తాడు. గౌతముని అభయమాస్తం కనపడుతుంది. నేపథ్యంలో— బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి, ధర్మం శరణం గచ్ఛామి, సంఘశరణం గచ్ఛామి ధ్వని విసపడుతుంది. సంఘస్థవిరుడు గవాక్షంమీద శిరస్సు దెట్టి నిలబడుతాడు.

సంఘస్థ:— భిగవాన్, నావల్ల సంఘానికి కళంకం రాగూడదు. తెలియకు నేనీ క్షమించరాని మహా పాపంచేశాను. ఒకనాడు నడియోవనంలో మారుని పరాజితునిచేశాను. తిరిగి నాకొకాన్ని ప్రసాదించి ప్రభూ! (ఏడుస్తాడు) నేపథ్యంలో బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి, ధర్మం శరణం గచ్ఛామి, సంఘం శరణం గచ్ఛామి ధ్వని మనఃరంగా విసపడుతుంది.

(తెర వ డు తుం ది.)

మూడో దృశ్యం

(రంగులకరణ మొదటి దృశ్యం వలేనే. ఏమీ మార్పలేదు. రాత్రి మొదటిజాము. రెండో దృశ్యం గడిచిన రెండోరోజు. నందినీడీపంలో వాత్సని కైకితోస్తూ ఉంటుంది. చైత్యంమీద రెండు ఆగరు పాత్రలు మాత్రం ఉంటవి. సంఘస్థవిరుడు ఎడమ చేతివైపు గవాక్షంలో నుండి బయటకు చూస్తూ ఉంటాడు. అతని ముఖం మీద వెన్నెల కొంటులు పరుస్తూ ఉంటవి.)

సంఘ:—(అడేశితిలో) ఉపాసకులారా !

నందిని:— ఆర్యా !

సంఘం:-- నీవు ఈరోజు ఉదాసీనంగా ఉన్నావు. కారణం ?

నందిని:-- ప్రతిదానికి కారణం ఉండడం అవసరమా ప్రభూ ?

సంఘం:-- ప్రతి క్రియా పరిణామానికి మూలమేతువు కారణమే. అనేక కారణాల వలన అనేక కార్యాలు జరగడం (అనిపోతాడు)

నందిని:-- చెప్పినా ప్రయోజన మేమంటుంది ?

సంఘం:-- నీవు రాగభ్యేషహీనవు. చెప్పవచ్చును.

నందిని:-- అనందభిక్షువు సంఘం ధ్వంసమైపోవుదినం సమీపించినదని అన్నాడు ప్రభూ !

సంఘం:-- (కోపంగా) అనందుడా !! (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) అదినం సమీపిస్తే ఎవరు అపగలరు ? ధర్మ ధ్వంసం జరుగదు నందినీ !

నందిని:-- అతని ముఖం పైన భయశ్రేణు కనిపించింది.

సంఘం:-- (కనుబొమలు పైకి ఎత్తి) ఎందు వల్ల ? నందినీ మాట్లాడడు. (అజ్ఞాత ప్రేరణ నలన విపాదనశత్రులతో నందినిదగ్గరకు వెళ్ళుతాడు. నందిని భయకంపితురాలవుతుంది.)

నందిని:-- ప్రభూ ! ప్రభూ !

సంఘం:-- భయపడిన గౌతముని ఎదురేమిస్తే మన శిరసునిలమిచి ఉన్నది. మారుడు మనలను ఏమీ చేయలేదు. నీ హృదయంలో నందినీ ! గౌతమునిపై జ్వలించుకొని చెప్పు. (నందిని హాసంగా తలవంచి వేస్తుంది) అదీ సంగతి.

నందిని:-- నేను విగత భర్తృకను కానని అనందభిక్షుని జోష్యం. అనాటినుండి నాహృదయంలో ఏదో తృష్ణ కానరాని స్వప్నవలె ఉపొందుతున్నది.

సంఘం:-- నందినీ ! నీవు నా ఉపదేశాన్ని మన్నించలేవా ? నీవు నిర్భయం రాలవు కాలేవా ? (కోపంగా) కల్పిత మనస్సు మరుమరీచికలో దోవతప్పనని గౌతముని సాక్షిగా చెప్పు. అనందనిజోష్యం ఏ మైనాకానీ నీవు కేవలం వైధవ్యబలమిదనే ఆధారపడి భిక్షుణివి అయినావా ? నీవు పతిలభిస్తే తిరిగి పోతావా ? గౌతమునికి సమర్పించబడిన నీవు మానవమాత్మునికి విశమవుతావా ? నీవు ఈచాంచల్యానికి పాపుక్షుత్తం చేసుకోవాలి.

నందిని:-- నేను సిద్ధమే ప్రభూ !

సంఘం:-- (అలోచిస్తూ) నీవు సంఘజీవితంలో తుపానునులేపినావు. మానవునికొరకై రాష్ట్రం మారుతుందా ? ఉపాసకురాలా ! నీవు స్వార్థాన్ని త్యజించాలి. పురుషుడు వ్యకంలాంటివాడు. అతనిమీది అసక్తిని నీవు వదిలివేయాలి. మహోల్లాసంతో నీవు కామయవస్థానికే స్వీకరించావు. తిరిగి ఈ అహంకారమేమిటి ? గౌతముని ఉపాసించునామె సారాస్వతి మానవుని పూజించ సిద్ధమవుతున్నది. ఇది సంఘానికి

సిగ్గుచేయి. నీవు బౌద్ధభిక్షువురాలవు. నీవు పతితులను ఉద్ధరిస్తావు. లోకకళ్యాణ
కారకురాలవవు. నిన్ను నీవుమరచిపోవు. ఒకసారి గౌతముని స్మరించు.

నందిని:— (మంత్రము గవతె) బుద్ధు శరణం గచ్ఛామి, ధర్మం శరణం గచ్ఛామి,
సంఘం శరణం గచ్ఛామి.

సంఘ:— బుద్ధజేవా! నీవు మరలూ, ఉపాసకులూ నిన్ను మరచిపోతున్నారు. వారికి
వేలూలన్ను ప్రభూ! వేలూలన్ను. (పెద్దగా) బుద్ధం శరణం, ధర్మం శరణం,
సంఘం శరణం గచ్ఛామి. నందిని నతశిరసగల్గె నిష్క్రమిస్తుంది. రెండో కైపునండి
ఆనందుడు తొందరగా ప్రవేశిస్తాడు.)

ఆనంద:— ఆర్యా! నేను సంఘాన్ని మరచిపోవలదుకొన్నాను. (కంచుతాళం మోగుతుంది)

సంఘ:— (ఆశ్చర్యంగా) ఎవరి వేరుదలదుకొన్నావా? ఆనందభిక్షవా! నీవు సంఘాన్ని -
మరచివేయడలదు కొన్నావా? భిక్షువునై గూడా పద్నాలుగు సంవత్సరాలుగా
తండ్రివలె నిన్ను పెంచి పెద్దచేసిన నాతో నేనా! నీవు మాట్లాడుతున్నది. కొంతవాసన
తున్నది ఈ కౌమార్యాంబులకు వివేకస్థానా? ఆర్యాపక్షము, దీక్షిగా పథము,
చీనా, యవస్థిపథము, సవస్థ పరిసంగమగా ఏమహాశక్తి ఛాయలో విరశాంతిని సంపా
దించినదో ఆమహాశక్తిని మరచి మారభాగ్యుడనై మారునికి బాంధవిపోతానా?

ఆనంద:— (శాంతంగా) నేను గృహస్థాశ్రమస్వీకరించడలదుకొన్నాను. అది పాపం కారు.

సంఘ:— ఆర్యావర్తంలోని మహాసేధావులందఱా ఈ రోజు విజనతీగా సంఘాగారం ముందు
శిష్యు మోకరిస్తున్నారు. అనందభిక్షువు ఒకసాధారణ వ్యక్తికాదు. అత్యసంఘం
మునైపులా విపక్వేషాలు అవగిస్తున్నవి. బుద్ధుడైన యనమలు పురుషపురం,
తదిశిత మెదలకు ఆనేక బౌద్ధ విహారాలను భస్మభూతం చేశారు. (బ్రతిమిలాడుతు)
అనందా! నీవు వెళ్ళిపోతే ఈ అగ్రసంఘాన్ని నేను ఒంటరిగా రక్షించగలనా?
నీవు నందినిపై ఎందుకై ఇంత అనవ్వుడవైనావా? తెలుసుకొన గోరుచున్నాను.

ఆనంద:— (నిర్వికారంగా) భదతా! గూఢమోహములయందు ఈ రోజు మాజితుణ్ణి
అనునాను. నేనిమరకెప్పుడూ చూడని దానిని ఈ రోజు చూడ గోరుతున్నాను.
(అగి అశేషతో) అగ్రసంఘం ఒకవ్యక్తి మీద మాత్రమే ఆధారపడి ఉంటే
అది ఎటువైకొలం నీలించి ఉండలేదు.

సంఘస్థ విరుడు:— భిక్షవా! నీవు సంఘాన్ని అనమాన పరుస్తున్నావు.

ఆనంద:— (నమ్రతగా) లేదు భిక్షవా!

సంఘ:— నన్ను భిక్షవా అని సంబోధిస్తున్నావా?

ఆనంద:— (నవ్వుతూ) ఆగౌరవిస్తున్నానని అనుకోకున్నారా? మీరు సామాన్య భిక్షువులు

కారు కాబోలు ! కాని మనుష్యుడు అందరికంటె పై మెట్టునాడు ఆత్మజ్ఞీ మీరు
మతాలలో, విహారాలలో బంధించి ఉంచలేరు.

సంఘు:— (వణువతూ) అనందా ! నీవు స్త్రీ అనింగనాభిలాషివైనావు. అదేనుభవని
భావిస్తున్నావు. నీకు సిగ్గుకలగడంలేదా ?

అనంద:— సిగ్గా ? (అగ్గి) యశోధర పాపియా ? రాహులుని జన్మహేతువు పాపకృత్యమా ?
మాతృగౌరవం పొందడం పాపమా ? (అగ్గి) కాదు సంఘస్థురా ! యావనం
భిక్షుకావృత్తిని గ్రహించుటకు లగిన మయస్సు కాదు.

సంఘు:— పాపి ! నీకు స్త్రీమూర్తి వదోబాలలో జీవిత స్వర్గం కనిపిస్తున్నదా ? స్త్రీమూర్తి
నేత్రాలలో నీకు ఆన్యతం కనపడుతున్నది. నిజానికి అది ఆమృతంకాదు. విషం.
యావనం ముగిసి, బలప్రీతినినానే అత్యనుభవం చేసుకొని నీవు మృత్యు-
నుభవంలోనికి సృజకృష్టావు.

అనంద:— యావనం పాపభూయిష్టమైతే పృథ్వీ దాని నెంగురు పుట్టించినో ? పృథ్వీ
సర్వం కళోరమైపోయింది. దానిని ఉల్లంఘించడం అంతవంతుకళోరం. నేను వెళ్లి పోతాను.

సంఘు:— నీవు వెళ్లిలేవు.

అనంద:— ఎందుకెల్ల !

సంఘు:— (కళోరంగా నవ్వు) సంఘానికి నీవు దాచుకొన వచ్చుననిపిస్తున్నావు. సంఘు నిన్ను
పెంచినది.

అనంద:— (కోపంతో) నేను మనుష్యుణ్ణి. బ్రహ్మతత్వముకాదు. తలవొందడానికి నేను యజ్ఞ
చేసినానుకాదు.

సంఘు:— వరాహముగా ! సంఘం నిన్ను తలవొందదు. నిధిలేక రాజు న్యాయపరిపాలన చేయ
వలసి వస్తుంది.

అనంద:— న్యాయం ? ఏమిటి మీ న్యాయం ? మనుష్యుణ్ణి పశువును చేయుటమేనా ? ఇదేమీ
న్యాయమయితే అర్హసంఘం ముక్కలు ముక్కలైపోతుంది. గౌతముని చివరి పద
విహ్నిలునైతం అర్హభూమిలో అంతర్ధానమై పోతవి.

సంఘు:— నోరు ముయ్యి.

అనంద:— ఓ భిక్షూ ! నేను తప్పుక వెళ్లి పోతాను. నన్ను నీవు కారాగారంలో పెట్టించ-
వచ్చును. పారి పోకుండా నన్ను నీవు అపివేయ వచ్చును. కాని నేను ఇక బిక్షు
వుగా ఉండడం ఆసంభవం. (సంఘస్థునిరుడు పిడికిలి బిగించి కోర్కెతో అనందుని
దగ్గరకు వెళ్తున్నాడు) నందిని గూడా నాతో సంఘాన్ని వదలి వేస్తుంది.

సంఘు:— నందినిగూడా సంఘాన్ని వదలుతున్నదా ? (సంఘస్థునిరుడు నిర్విణ్ణుడవుతాడు)

అనంద:— (పకపక నవ్వుతూ) ఏమి సంఘటనగా! (స్త్రీ పాపరూపిణి. అలింగనం విడుతుల్లం. నందిని చేతు విడుచగానే ఆట్లా నిర్భయంగా నైనాకేమిటి? (కఠోరంగా) నందినిగూడా అశ్రుమాన్ని నవలీ వేస్తుంది. నీవు ఆమెపై అసహనాన్ని నాకు తెలుసుకు, నీ మోసం ఆమెపైగిరి సాగదు.

సంఘ:— నందిని ఒక ఆగ్ని. ఆ ఆగ్ని సంఘాన్ని భస్మం చేయ గలను.

అనంద:— (ఉత్పల్లముగా) సంఘసభిరునిక బయటనుగాక. అయిత ఈ రోజు ఒక కటు సత్యాన్ని గుర్తించాడు. ఆ ఆగ్ని జ్వాలలో అయిన అభిమానమనే రెక్కాలు కాలి వనీ ఆయి పోయింది.

(సంఘసభిరుడు వ్యాధిలంగా అనందను వంక చూస్తాడు. నేర్పూరిగా ఎడమచేతి వైపున ఉన్న దీక్ష స్తంభించాడును వెళ్లి పోయాడు. అనందడు విజయోన్మాదము లో నలువైపులా చూస్తాడు. నేపథ్యంలో బాధ్యం శబదం గలచూపు ఆని గుర్తీ. ధ్వని వినిబయటించి. ఒక సమయం పిగ్గిరాంబైపు మాది అనందడు పిచ్చివాని లాగా నవ్వుతాడు. నందిని రెండు ఆగిరుపాత్రలు పీసుకొని ప్రవేశిస్తుంది. అనందను చూచి. అర్హతను చూపుతుంది. అని పాత్రలను నేపథ్యంలోని పెడుతుంది.)

అనంద:— (ఉచేతం తగ్గుతుంది) నందీ! (నందిని దగ్గరకు వస్తుంది. ఆమెతో ఏమో చెప్పి బోతాడు, చెప్పలేదు. ప్రయత్న పూర్వకంగా) వ... వ..... నందీ! నేను నీతో కొన్ని మాటలు చెప్పవలసివచ్చింది. దానిమీద నీ నా జీవితాలు రెండూ ఆధారపడి ఉన్నవి.

నందిని:— (చకతురాలై) ఏమిటి అమాటలు?

అనంద:— (హైద్రంగా) నేను నీ భర్తను. నందినీ! (నేపథ్యంలో తాళం పెద్దగా మోగు తుంది)

నందిని:— అర్యా! (కఠోరంగా) ఛీతూ! నీవు ఉపాసకను అవమానిస్తున్నావు.

అనంద:— (నమ్రతగా) ఆకాల వైధవ్యం ఆసత్యం. (సంఘసభిరుడు అంధకారంలోనికి వచ్చి నిలబడతాడు) ఇది నీ ఆజ్ఞానం. పర్యవేక్షించానుండి క్రిందకు దిగే మార్గం నీకు కనిపిస్తోంది. అందమైన పద్మతం మీదనుండి క్రిందకు దొర్లడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నావు

నందిని:— (కోపంగా) నీకు పిచ్చి ఎక్కడ?

అనంద:— భర్త అనుజ్ఞ లేక అర్యసంఘంలో ఏ స్త్రీ ఉపాసక కాలేదు. కానూడదు.

నందిని:— కోపంగా సంఘానికి దానంగా సమర్పించబడిన వ్యక్తికి ఉపాసకకు అనుమతినిచ్చి అధికారం ఎక్కడిదయ్యా!

ఆనంద — అదికాదు.

నందిని — బౌద్ధభిక్షూ ! నీవు నన్ను పిచ్చిదానిని చేస్తున్నావు. (కొంచెంసేపు అగి) అయ్య సంఘంలో మహామేధావిఅని పేర్కొంటున్న అనందభిక్షువు తన స్వప్నాన్ని త్యజించి నన్ను చేపట్టుటకు పూనుకొన్నాడు. అదిసరే, నాతల్లి పేరేమిటి ? చెప్పు భిక్షూ !

ఆనంద — నీతల్లి పేరు చంద్రభాగ. నీతండ్రి పేరు అవలోకితేశ్వరుడు. నాతండ్రి పేరు చంద్రసేనుడు. నాతల్లి విజనవతి. పదిసంవత్సరాల వయస్సులో నన్ను దొంగలు అపహరించి చివరకు ఈ సంఘానికి దానంగా సమర్పించారు. నీతండ్రి ఉజ్జయిని నుండి తిరిగి మణిభద్రుని దగ్గరకు వెళ్లే సమయంలో మనకల్లడికి వివాహం జరిగింది. అవలోకితేశ్వర చంద్రసేనులిద్దరూ జానాతో వ్యాపారంచేయవలెనని ఆశించున్నారు.

నందిని — భిక్షూ ! నేనేమిచేయాలో నాకేమి తోచుందోలేదు. నీవు... నీవు... నా..... కాదు. కాదు. (కూర్చుంటున్నది చూచి) జ్యోతిష్యప్రభావం వలన నీవీ విషయాన్ని తెలుసుకొనలేదు గదా ?

ఆనంద — నందినీ ! జ్యోతిష్యం పేర్లను చెప్పారు. పద. నందినీ ! ఈ సంఘంలో మనంకలిసి ఉండలేము. ఈ సంఘం యశావనం పాపం, పేర్లు పాపం అంటుంది. నాకు ఆ పాపమే కానాలి. నాజీవితం ఎండిపోయిన మానువలె కష్టంగా నీరసంగా ఉండడం నాకు ఇష్టంలేదు. సంవత్సరాలుగా నీవు నాకై నిరీక్షించి, దుఃఖాలను సహించి, అపజయాలను జయమనిభావించి తలవంచావు. పోగొట్టుకొన్న రత్న రాశి తిరిగి నీకు లభించింది. నందినీ ! ఇక నీవు నేనూ, నేనూ నీవునూ. ఎవరి కొరకై నీవు నీతల్లి, ఏడ్చి ఏడ్చి కళ్లు పోగొట్టుకొన్నాలో ఆతడు నీజీవిత సుఖ స్వర్గదానరాన్ని తెరవవని యాచిస్తున్నాడు. (ఇద్దరూ ఒకరినొకరు నిర్నిశేష దృష్టితో చూస్తుంటారు)

నందిని — (దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి) నీవు నాజీవితవేకాస అన్యసంఘం ఏమనుకొంటుందో !! వారికి మనమాటమీద విశ్వాసం కలుగుతుందా ? (సుశా) కాదు. అర్యా ! ఇక జీవితశేష మెంతఉన్నది ! రూపలాలసను వదిలివేద్దాము.

ఆనంద — రూపలాలసా ? నందినీ ! పరవశత్వానికి రూపవేది ఉన్నా మనోసౌందర్యం ఉండదు. (అగి) పునఃపరిచాస్తే అసహ్యం కలుగుతున్నదని నీవు గుండెమీద చెయి వేసుకొని చెప్పగలవా ? (వక్రమతతో అమెచేతిని తనచేతిలోనికి తీసుకొని) స్వరూపాలు అశోకావరోహణలవలెనున్న ఈ మృణాల శోమల బాహువల్లరులు, పరిస్థితిజన్యమైన వైషమ్యరూపమేఘపటలాలలో దాగిన ఈ చంద్రముఖం,—

నీ అతులేని సౌందర్యం !! నందినీ ! నీ ఈ సౌందర్యం కామయవస్థానికై
అకృందనం చేయడానికేనా?

నందినీ — (చేయి విడిపించుకొని) పూర్వనృ, పరలోకశృంగారాలను అకారణంగా తెంచి
వేయడంలో ఔచిత్యమేమున్నది భిక్షూ !

అనంద — నందినీ ! మార్గం మరచిపోయింది. అశ్శృంగారం చేసుకోవడం వలన ప్రయోజనం లేదు.
పరలోకం కేవలం ఒక కలన. ఒక ఊహ. అది ప్రత్యక్షరూపంకాదు. సంఘ
స్థుడును నీవు పరలోకవిశ్వాసాన్ని కలుగజేశాడు. నువ్వెప్పుడూ ఈ పరలోక
జ్ఞానం ఏదధంగా లభించిందో అలాగే చెప్పించింది. ఎవరో చెప్పిస్తోన్నాడు. ఆ చెప్పిన
వాడు గూడా ఎవరిదగ్గనో విన్నబాపతే. పరలోకాన్ని స్వయంగాచూచి ఇది
నిజమేనని ఎవరైనా చెప్పిన వారన్నారా ? అలాంటి ఊహను ఆధారం చేసుకొని
ప్రత్యక్ష స్థూలజీవితాన్ని హోవంచేసుకొనడం తెలివగలపని కానేరదు.

నందినీ — అయినా....

అనంద — ఇంకా అయినా ఏమిటి ? మృత్యువు తరువాత నీవు ఏదధంగా పరలోకాన్ని చేరు
గలవు ? జీవాత్మ తోలేనా ? ఈ జీవాత్మ కేవలం ఒక పాపం. పునఃపునీ
లోని ఆలోచనానుభూతులకై ఈ స్థూలశరీరం తొలగిపోతూ మూర్ఖత్వం
స్థూలరూపమైన పుష్పంలో ఉన్న మూర్ఖ సుగంధం. తైలము, వొత్తి రెండింటి
నయవలన బయటలేని ప్రకాశం అది. నిర్వాణం తరువాత దీపప్రకాశం
ఉంటుందా ? మూర్ఖసమయం చెప్పే ఆంతరానమైనతరువాత ప్రకాశ
మెక్కడ ఉంటుంది ? జీవునికంటే వేరైన అశ్శరీరం. తన్నిగ్నా పుయ్యత్నం
చేయడం మూర్ఖత్వం. ఇతరులచెప్పిన మాటలను గుడ్డిగా విశ్వసించక నీ అను
భూతుల్ని నేటికే అనుభవించుకుంటున్న ప్రయత్నం. నందినీ ! స్వానుభూతియే జీవిత
పరమస్వం. ఈ ప్రపంచమే సౌందర్యం. నీవు సత్యం, నీవు సత్యం. నీ, నా
అశ్శరీర సంబంధం సత్యమైనది.

నందినీ — కాని, శరీరం నశించింది. శరీరం ద్వారా లభించే సుఖాలుగూడా నశించిపోయాయి.

అనంద — (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) అమరత్వాన్ని కాంక్షిస్తున్నావా ? భగవంతుని దేనిని
నాశనమని అంటున్నావో అదికేవలం పరివర్తనం మాత్రమే. కేవలం మనుష్యుడు
అమరుడు. అంతే. వెయ్యిసంవత్సరాలక్రింద ఆతడు జీవించి ఉన్నాడు. ఆతడు
నేటికీ ఆమరుడే. వెయ్యిసంవత్సరాల తర్వాతగూడా ఆతడు ఆమరుడుగానే
ఉంటాడు. నందినీ ! సంతతి రూపంలో మనుష్యుడు అమరత్వాన్ని పొందుతున్నాడు.

నందినీ — ఏమైనాకానీ, భిక్షూ ! నేను గౌతమీపాసికను. నీవు రూప, యావన లోభంలో
పడి జీవితంలోని ఉన్న తాదర్థాలను మరచిపోయి బురదలో కాలువెట్టి బోతు

న్నావు. నేను గౌతముని సాక్షిగా నా శరీర ప్రాణాలను బుద్ధదేవునికి సమర్పించాను. నేనెక్కడికీపోను. (తాళం మోగుతుంది ఆనందుడు తన శిరస్సుపట్టుకొని నందినీ ! అని పెద్దగా కేకవేస్తాడు. వెళ్ళుదిగా కూర్చుంటాడు. స్పృహతీర్చి పోతాడు. నందిని ఆనందుని శిరస్సును తన వొడిలోనికి తీసుకుంటుంది. పమిట చెరుగులో గాలి వీస్తుంటుంది. సంఘసభిరుడు వెనుకనుండి ప్రవేశిస్తాడు. చాలా కోపంగా ఉంటాడు. వెనుకనుండి తాళం మోగుతుంది. ఆనందుడు వెళ్ళుదిగా నేడదీరి లేచి కూర్చుంటాడు. నందిని లేచి ఆపరాధినివలె ఒకమూల నిలబడుతుంది)

సంఘ — మహా మేధావుల బుద్ధి, తేజోఽహీనాలైన నరకంకాల భారాన్ని వహించేటట్లూ, మాను జీవితానికి ఆభిశాపరూపంలో మహావిషంవ్యాపించేటట్లూ చేసిన బాధ్యత నీమీద ఉన్నది. నందినీ ! బుద్ధదేవుని చరణముల స్పృశించి నేను చెప్పేది ఆసత్వమేమో అలోచించు నందినీ ! (నంది మానంగానే ఉంటుంది)

ఆనంద — (ఉత్తేజితృడై) తనను తాను మోసగించుకొనడం మానవ భగ్గమా అని తమను నేను ప్రశ్నిస్తున్నాను.

సంఘ — (చిరునవ్వు నవ్వి) ఆనందా ! మారుడు నిన్ను జయించి వేశాడు.

ఆనంద — మీరు ఇతరులను మోసగించ వచ్చును కాని ఆనందుని మోసగించలేరు. ఆనందుని నేత్రాలలో తేజస్సు తీరించలేదు. సంఘంలో నంది అవిమానించ బడలేదు చూస్తూ ఉరుకునేవారు పశువులన్నమాట.

సంఘ — వికేకహీనుడా ! నీవు స్త్రీ వ్యామోహంలో చిక్కుకొన్నావు

ఆనంద — మీవనస్సులోని అసక్తిని నామీద మోపుతున్నారు.

సంఘ — (నవ్వి) నా అసక్తివా ? నీవు నందినిపై అసత్వదవు కాలేవా ?

ఆనంద — ఈ సంఘం పరిత్రుకాలేదు.

సంఘ — (గర్జిస్తూ) నీవు ! నీవు ఈ సంఘం పరిత్రంగా లేదని అంటున్నావా ? కామ వాసనా ఘృణితకీటుకమా ! నీకు శిక్ష లభిస్తుంది. ఈ పాపాచరణకలహా నీవే కారణం. గౌతమోపాసకులను సీతో పరిలేదు. నిష్పరవ్వను ఇట్లో ఎవరు దాచుకొంటారు !

ఆనంద — అయితే సంఘంలో మనుష్యులు గాక గర్జిపోవలు నివసిస్తున్నవా ?

సంఘ — నీవు అగ్నికంటె భయంకరుడవు.

ఆనంద — (పెద్దగా) సంఘస్థురీ ! నీ బుద్ధి భ్రష్టమైనది. (నేపథ్యంలో గుర్రపు డెక్కల చప్పుడు వినిపడుతుంది)

సంఘ — నాకు నీ ఉపదేశాలతోనూ, బెదిరింపులతోనూ పనిలేదు (నందినితో) నందినీ ! నీవు కల్గి నీపని చూచుకో. వెళ్లు.

అనంద— నేను నందిని నాతో తీసుకొని పోతున్నాను.

సంఘ— నీవు ఒక పవిత్రురాలని పాపకూపంలో తోడువలెనని చూస్తున్నావా? కాని అపని ఎన్నటికీ జరుగదు. నీవు వెళ్లు. నందిని యిక్కడే ఉంటుంది. (వైత్యం దగ్గరకు వెళ్లుతాడు)

అనంద— సంఘస్థవిరా! (పట్టుకొని) నీవు నన్ను మోసగించలేవు. నందిని నాభార్య. ఆమె తో నాకు వివాహం జరిగింది. నీవు ఆమెను భ్రమలో పడవేశావు.

సంఘ— నందిని ఇక్కడే ఉంటుంది.

అనంద— ఎందుకు ఉంటుంది? నీ కుత్సిత కాముక ప్రవృత్తిశమనాఃకా? ఏమి నీత్యాగం? ఎక్కడనీ నైరాగ్యం?.....

సంఘ— అనందా!

అనంద— నీవు నందిని ఏ పూర్వకేళిరాల మీదకు తీసుకొనిపోతావో చెప్పు. పాపండుడా! ఉపాసకలు శీలభిక్షులై, నీటింటి అనాచారల పాలబడుతుంటే అర్చనసంఘం చూస్తూ కూర్చుంటుందా? దానికేమీ బాధ్యత లేదా? నందినీ! ఇక్కడ నీ స్త్రీత్వం సుకీర్తంకాదు. ఏ నిమిషానైనా ఈ కాలోరగం నిన్ను కాటు వేయగలదు. నీ జీవిత శక్తిని పీల్చివేయగలదు. నీవు నాతోరాక తప్పదు. (ముందుకు వెళ్లి నందిని చెయి పట్టుకొంటాడు. సంఘస్థవిరుడు అగ్నిపర్యతం అయిపోతాడు. వైత్యం మీద ఉన్న అగరుపాత్రను అనందుని మీదకు సరివేస్తాడు. అనందుని తలకు దెబ్బతగులుతుంది. రక్తం జల జల కారుతుంది, (నేపథ్యంలో కోలాహలం ఎక్కువవుతుంది. ఎడమవైపునుండి విచిత్ర ధ్వనులు వినిపిస్తవి. ఓరిగిన, పడిపోయిన ధ్వనులూ, అర్చల అక్రందనాలూ వినిపిస్తవి. అగ్నిపాత్రలు చల్లబడి పోతుంటవి, (సంఘస్థవిరుడు నందిని పక్కపలకలూకొని పోవలెనని ప్రయత్నిస్తాడు. కాని యవన సైన్యం విచ్చు కత్తులతో ప్రవేశిస్తారు. సంఘస్థవిరునికి తీవ్రంగా కత్తిదెబ్బ తగులుతుంది. నందినీ! నందినీ! అని అరుస్తూ అతడు పారిపోతుంటాడు.

సైన్యంలు బుద్ధుని విగ్రహాన్ని పగలగొడతారు. ఆ విగ్రహంలోనుండి రత్నాలు బయట పడతవి. సైన్యంలు రత్నాలు రత్నాలు అని అరుస్తారు. పున్నకాలు నలువైపులా సరివేయ బడతవి. నందిని సైన్యం తోపును కిందపడిపోతుంది. నందినికి దెబ్బతగులుతుంది. యవన సైనికులు రత్నాలు తీసుకొని వెళ్లిపోతారు. నందిని అనందుని చేతిలోనికి తీసుకొంటుంది,

నందిని— (ఏడుస్తూ) నీవు లేచి నాకు అస్తిత్వమే లేదు. నీ మాటలు నేను అంగీకరించలేదు. నేను నీ భార్యను. నందినీ. నందినీ. నిన్ను నవలీ నేను ఇంకా ఎక్కడకు పోగలను అనందా? (పడిపోతుంది) (అనందుడు మూలుగుతూ లేస్తాడు. తనపక్కన పడిఉన్న శవాన్ని గుర్తిస్తాడు.

అనంద— నందినీ! నందినీ!

తెర పడిపోతుంది.

(పుస్తక పరిచయానికి రెండు పుస్తకాలు పంపాలి -సం-)

సాధన—(కథానికల సంపుటి)

ప్రచురణ:—సాధన సమితి హైదరాబాద్—వెల: 25 రూపాయి

ప్రాప్తి స్థానం: సాధన సమితి కార్యాలయం, 724 / B D, ఉ.సామియా బహు.

ఆంగ్లవిద్యా ధూపితులైన యువకులచే ౧-3-లో సాహిత్యబడి కథలు అధిక సంఖ్యలో గల సాధనసమితి కొన్ని ఉత్తమమైన ప్రతులను ప్రకటించింది. ఈ సమితి ఇదివరలో “పాలవెల్లి” “రంగవల్లి” అను కథల సంపుటలను సాత్యం గాని కందించి కథానికాసాహిత్యానికి గణనీయమైన సేవచేసింది. ఇప్పుడు వెలువడిన “సాధన” పూర్వపు రెండు ప్రచురణలకుంటే మొదటిగా ఉంది. ఇందులో ౧౨ వందల కథల రచనలున్నవి.

ఈ సంపుటిలో చేర్చబడిన కథలన్నీ ఉత్తమ మైనవి చెప్పలేము. కొందరు కొత్తకథల రచనలుకూడా దీనిలో ఉన్నవి. అయితే ఇవి కథారచనావ్యాసంగంలో అయా కథలను సాధనను మాత్రం వ్యక్త పరచున్నవి ఈ సంపుటిలో కథల సంఖ్య పరిచయాలనుకూడా చేర్చినట్లయితే బాగుండేది.

శ్రీ శ్రీ|| సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు వ్రాసిన “వింత విడాకులు” అనుకథ హైదరాబాదు రాష్ట్ర పాఠశాలలో తెలంగాణా పబ్లికేషన్లలోని ఒకనాటి కుటుంబాధ్యక్షుని వాస్తవంగా, ఆత్యంత హాస్యభరితంగా చెబుతున్నది. యాదాభివృద్ధి పెండ్లి కొడుకు చంద్రియ వడ్డ పాట్లు, నంకినస్సెట్టెల ఎత్తులు, కవలపట్ల మనస్సు, గోలకొంప పుట్టిలో పడ్డనాడు అధారంగా తీసుకొని కవలల స్వభావంతో కథారచనానిచ్చి, యువకులైన రంగవాయిలకున్న అమోఘ పుస్తకవాహించేయడం మొదలైన భట్టాలన్నీ కథగా చాలాతరంగా చీల్చిన బట్టాయి. ఈ కథద్వారా యువలీయవల వివాహానికి వలం ప్రధానం కాదనీ, పదుమి పిల్లల పదుమినాడే వరుడు కావలెనీ సంఘానికి స్పష్టంగా చెప్పబడింది. అన్నమైన తెలంగాణా కథలని చెప్పదగిన కొద్ది కథలలో ఇది ఆగ్రగణ్యమైనది.

“ఊరు-అడవి” “ఎవరుబట్టి” అనే కథలు సంఘవైబియను, మెరి మెరి కట్టు బాట్లను బహిష్కరించేసి ఉద్వేగంతో వ్రాయబడినప్పటికీ కథాసంఘబసరీ వ్యాసంధరమా అనిపిస్తాయి. హైదరాబాదు పోలీసుచార్యవరం వ్రాయబడిన శ్రీకృష్ణ నారాయణ రావుగారి “లంకాపునరుదారం” అనుకథ, రామాయణ కథాసంఘంలో వ్యంగ్యంగా చెప్పబడిన హైదరాబాదు రాష్ట్రపై పోలీసుచార్యవరం వ్రాసిన గాథ. కథకుని రాజకీయ పరిపాలనాశక్తికి, ఉపాపటిమకూ ఈ కథ చక్కని తారాగణం. నిజంగా ఇది శాశ్వతమైన చారిత్రక విలువ సంపాదించుకొంది. ఇక romantic కథలలో నందిగిరి ఇందిరాదేవిగారు రచించిన “పిచ్చి” అనుకథ ఉన్నతశిఖరాల నందుకొంది. ఈకథని చదవగానే యావదాంధ్రంలో మహారణయిత్రీ ఎంతైనా ఇంతటి శృంగార పూరితమైన కథ వ్రాశారా అనే ప్రశ్న నడువరికి కలుగడం సహజం. కథలో అసంతం చలుగారి రచనాశోణి కనిపిస్తుంది. ఒకచోట “దగ్గరకు వెళ్ళు, ఇదివరకే engaged అయిన ఆతన్ని వాలో ఈ సాయంకాలం గుడపనని ఎట్లా అసాలో తెలిసింది కాదు” అంటుంది విజయ. ఇతికాల నీలకంఠరావు గారు “ఎంతబాగుండు”

అనే కథలో సంక్రాంతి పురుషుని ప్రస్తావన తెచ్చారు. సంక్రాంతి పురుషుడు ఏమెక్కి వస్తాడో అసంతుష్టరం ఆ దేవునిగా నాశనమవుతా యంటారు “నల్లల్ని ఎక్కివస్తే బాగుండు, చచ్చిపోతున్నాం వీటితో” అంటుంది ఇంటావిడ. సాంసారిక జీవనంలోని సునిశితమైన హాస్యం ఈ చిన్న కథలో వ్యక్తం చేయబడింది.

మొత్తంమీద ఈ కథల సంపుటి తెలంగాణా కథల రచనా పాటవాన్ని తెలుగు చదువరులకు తెలియపరచుటకు ఉయోగ పడడమేగాక ఈ కథలు ఇంకా ఉత్తమ ప్రమాణాలను సాధించడానికి కూడా ప్రాతానిహమిస్తున్నది. స్వరలో ఈ సమితివారు తొలిపలుకులో తేలికగా రెండవ సంపుటాన్ని కూడా అంధ్ర పాఠకలోకానికి అందజేయ గలరని అభిప్రాయం.

— డి. రా.

గోదావరి జలప్రళయం

(“ అఖండకావ్య తరంగిణి ”)

రచన:— సోమసుందర్

వెల:— అష్టకానికాదు, విరాళానికే — అయినాకనీసధర అధ్యరూపాయి.

ప్రతులకు:— కళాకళి ప్రచురణాలయం, — శావల్ కోట.

కనీ ఓనీ ఎరుగనంతగా పొంగి, పట్టణాలను, పల్లెలను పంబుపొలాలను వరదభీధతనంలో ముంచెత్తి రెండు జిల్లాల అంధ్రప్రదేశ్ మహావిపత్తు తెచ్చిపెట్టిన గోదావరి ఉప్పెన దోయులంతా ఎరిగినదే. అప్రగయాన్ని కండ్లారాచూచిన కవి సోమసుందర్ గారు గోదావరినదిని సందోధిస్తూ ఈ చిన్న కావ్యాన్ని వ్రాశారు:

ఉప్పు బీళ్ళు పొలాలను, మళ్ళు మాన్యలో ధవళు

పాకలు పూరిళ్ళు పురులు, వాకలు దాములు సొమ్ములు

ఏళ్ళు పూర్ణగమరించి, కొల్లగొట్టినావు తల్లి

అంటూ వరద దెబ్బనల్ల కలిగిన ఆపారనష్టాన్ని వర్ణించి, వేలకొలది సంవత్సరాల గోదావరినది ఉజ్జ్వల ఇతిహాసాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తూ సంతకభిత వృద్ధయంతో అంటాడు రచయిత:

వదలాదీ కవులు వర్ణించలేదా, చల్లనీల్లోనవి మయించలేదా

ఇదియేమిన్యాయమే ఓతల్లిగోదా ? నీకీర్తిపన్నీరు లవణాల్నిపాలా

ఏటిపాములు యేడు వైతరణినదాలా, యేడునాలగల బ్రహ్మరాక్షసీ గోదా !

కవి తాను నివసిస్తున్న ప్రాంతంలో వచ్చిన అప్రగయాన్నిచూచి వృద్ధయంలో పెల్లుబికిన భావతరంగాలను, శోకతరంగాలను ఈ విధంగా పాఠకలోకానికి అందించాడు. దీనిలో ఉత్తమమైన కవిత, సున్నితమైన భావాలు చెప్పుకొనదగినంతగా లేచిపోవచ్చు, కాని వృద్ధయాలను కలచిపోయిన ఒక మనస్సు చిత్రీకరణ మార్తం ఇందులో ఉన్నది.

— డి. రా.

అందమైన అచ్చ పనులకు

హిందీ, తెలుగు, కన్నడం, ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు

భాషలలో

ది మార్వాడీ ప్రెస్

అఫ్ జల్ గిల్ట్, హైదరాబాదుకు దయచేయండి.

నియో మైసూరు కేఫ్

టెలిగ్రాం "మైకేఫ్"

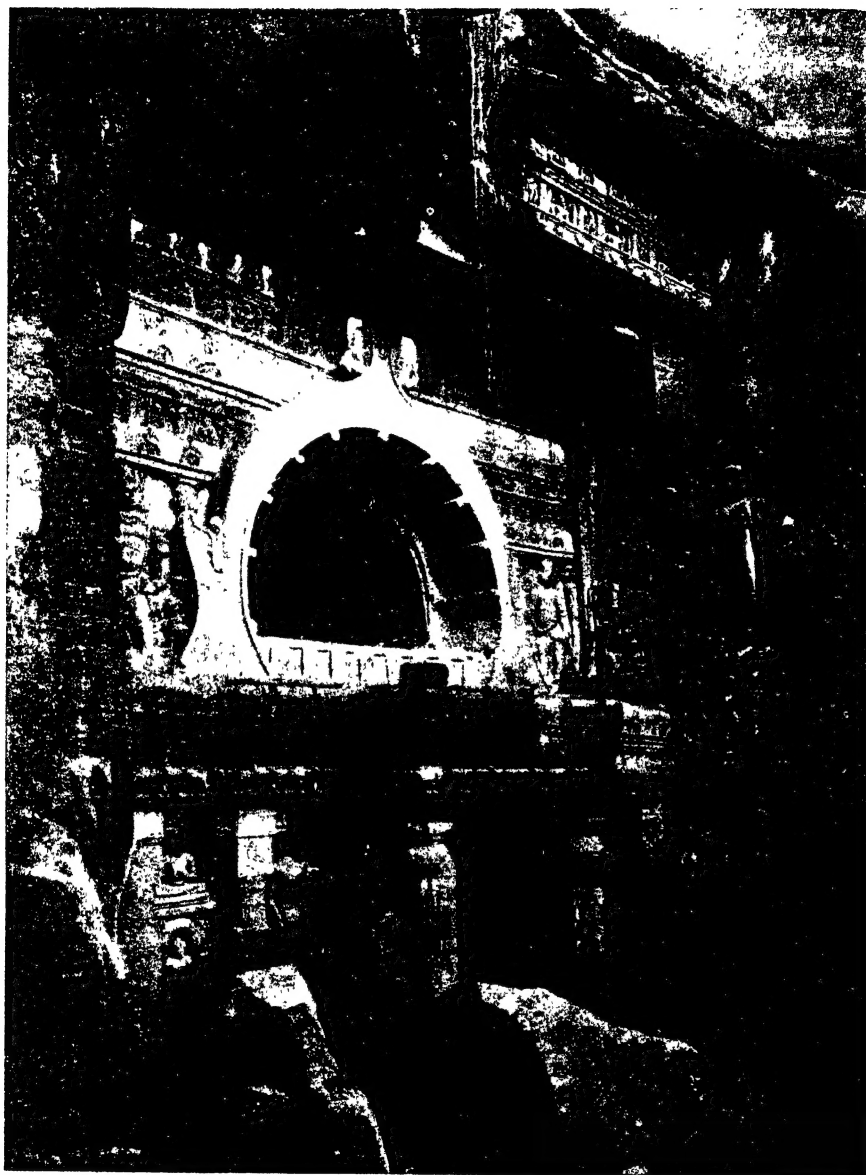
ఫోన్ నెం|| 4360

మరిశుభ్రమైన భోజనానికి

విశాలమైన గదులకూ

ప్రసిద్ధిగాంచినది

స్టేషన్ రోడ్డు నాంవల్లి, హైదరాబాదు.

19 వ గుహ ముఖద్వారము అజంతా

Courtesy of the
Archaeological
Dept., Hyd.Dn.

